

HƏYAT BİLGİSİ

2

Metodik vəsait

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

AYBƏNİZ İBRAHİMOVA
GÜLƏR MEHDİYEVA
SAMƏDDİN İBRAHİMOV

HƏYAT BİLGİSİ 2

*Ümumtəhsil məktəblərinin
2-ci sinfi üçün Həyat bilgisi
fənni üzrə dərsliyin*

METODİK VƏSƏİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
aspoligraf.ltd@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

«ASPOLİQRAF»
BAKİ—2018

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İllik planlaşdırma	13
Standartların reallaşma xəritəsi.....	14
İnteqrasiya cədvəli	18

BİZ ŞAGİRDİK

1.1. Ailədə və məktəbdə

1. Yenidən məktəbə	20
2. Yolda və nəqliyyatda	22
3. Ailədə	24
4. Davranış mədəniyyəti	26
5. Gün rejimi	28
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	30

1.2. Sağlam həyat

6. Sağlamlıq nədir?	32
7. Sağlam olmağın yolları	34
8. Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	36
9. Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır.....	38
10. Qəza baş verərsə	40
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	42

BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIYIQ

2.1. Təbiət nədir?

11. Yer kürəsi	44
12. Üfün cəhətləri	46
13. Günəş, hava, su, torpaq.....	48
14. Canlılar aləmi.....	50
15. Ətraf mühit.....	52
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	54

2.2. Təbiət hadisələri

16. Temperatur və onun ölçülməsi.....	56
17. Təbiətdə suyun dövrəsi.....	58
18. Fəsillər.....	60
19. Yer səthi necə dəyişir?	62
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	64

BİZ VƏTƏNDAŞIQ

3.1. İnsanlar arasında

20. Güc birlikdədir.....	66
21. Hüquqlarımız qorunur.....	68
22. Mənəvi keyfiyyətlər	70
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	72

3.2. Mənəvi və maddi dəyərlər

23. Dinlər	74
24. Milli pulumuz	76
25. Cəxərcliyi.....	78

3.3. Vətənimiz

26. Vətən anadır.....	80
27. Azərbaycan Respublikası.....	82
Bölmə üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələri	84
Qaynaqlar	87

«Həyat bilgisi» fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) və onun xarakterik cəhətləri. Bu təhsil proqramı (kurikulum) «Həyat bilgisi» fənninin təlimi qarşısında qoyulan məqsədləri müəyyənləşdirən və həmin məqsədlərin həyata keçirilməsi istiqamətində bütün zəruri fəaliyyətləri əks etdirən konseptual sənəddir. Burada fənn üzrə ümumi təlim nəticələri, təlimin məzmunu (məzmun standartları), şaquli və üfüqi integrasiya, müəllim və şagird fəaliyyətlərinə aid texnologiyalar, şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi məsələləri əhatə edilir. Sənəd ümumi təlim nəticələrinə nail olmaq istiqamətində bütün fəaliyyətlərin – dərslik və tədris vəsaitlərinin hazırlanması, tədris materiallarının planlaşdırılması, təlimin forma və üsullarının müəyyənləşdirilməsi üçün əsas təşkil edir. Təhsil proqramı (kurikulum) hazırlanarkən təhsil alanın, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin ehtiyac, tələb və maraqları əsas götürülmüşdür. Burada əsas diqqət nəticəyönlümlüyə – təkcə biliklərin qazanılmasına deyil, daha çox biliklər əsasında bacarıq və vərdislərə yiyələnməyə yönəldilmişdir. Məzmunun belə müəyyənləşdirilməsi şagird fəaliyyətinin ardıcıl olaraq izlənilməsinə, onların nailiyyətlərinin müntəzəm qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Təlim prosesi ilə gözlənilən nəticə arasında əks-əlaqə mexanizminin qurulması təmin olunur.

Fənnin əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri. Dünya ölkələrinin təhsil təcrübəsi göstərir ki, adi ünsiyyət yaratmaqdan tutmuş, kiçik iqtisadi layihələr qurub reallaşdırmağa qədər ən müxtəlif qabiliyyətləri özündə əks etdirən həyatı bacarıqlar mükəmməl bir sistemin tərkib hissələri olmalıdır. Belə sistemləri isə şagirdi sinifdə təlimin obyektinə kimi yox, subyektinə kimi qəbul edən şagirdyönlü təlim metodları və integrativ fənlərin köməyi ilə yaratmaq mümkündür. Ona görə də yerli və beynəlxalq təcrübələr nəzərə alınmaqla, «Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)»nda bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində mühüm rol oynayacaq yeni fənn – «Həyat bilgisi» fənni daxil edilmişdir. «Həyat bilgisi» fənni fərdin özünü bioloji, psixoloji, sosial və mənəvi tərəfləri ilə bütöv bir varlıq kimi dərk etməsi və reallaşdırması üçün lazım olan bilik, bacarıq və dəyərlər formalaşdırmağa və təkmilləşdirməyə kömək edən integrativ fəndir.

Həyat bilgisi konkret bir elmin əsaslarını öyrətmir. Bu fənn ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan təbiət və sosial fənn sahələrinə aid müəyyən elementləri əhatə edir. Bu cür geniş əhatə dairəsinə malik olan fənn şagirdlərin həyatı əhəmiyyət kəsb edən bilik, bacarıq və vərdislər qazanması üçün onları ən zəruri praktik işlərin həyata keçirilməsinə istiqamətləndirir, milli və bəşəri dəyərlərə yiyələnmələrinə, şəxsiyyət kimi formalaşmalarına kömək edir. Həyat bilgisi fənninin şagirdlərdə ünsiyyət qurma və birlikdə çalışma kimi bacarıqların formalaşdırılmasında, onlarda mühakimə yürütmək, öz nöqteyi-nəzərlərini sərbəst ifadə etmək, öz hüquqlarını qorumaq və başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək vərdislərinin yaranmasında mühüm rolu vardır. Şagirdlərin iqtisadi təfəkkürü formalaşır. Onlar resurslara qənaətlə yanaşmaq, şəxsi və ailə büdcələrini idarə etmək bacarıqlarına yiyələnirlər.

Mənəviyyat, sağlamlıq (fiziki, psixi və reproduktiv), həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi, fəvqəladə hallar və təbii fəlakətlər zamanı düzgün davranış qaydaları, vətəndaşlıq, insan hüquqları və azadlıqları, ekoloji tərbiyə məsələləri üzrə bilik və bacarıqlar şagirdlərdə sistemli şəkildə formalaşdırılır.

Həyat bilgisi təliminin məzmunu

Ümumi təlim nəticələri

«Həyat bilgisi» fənni üzrə ibtidai təhsil səviyyəsi (I–IV siniflər) üçün ümumi təlim nəticələri:
Şagird:

- öz hüquqlarını dərk etməsini, başqalarının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşmasını, onu əhatə edən insanlara həssas münasibət bəsləməsini nümayiş etdirir, həmin məsələlərlə bağlı şəxsi fikirlərini bildirir;
- insan həyatı və sağlamlığının qorunması ilə bağlı ən zəruri təhlükəsizlik qaydalarını izah edir;

- düzlük, ədalətlik, humanistlik, rəhmdillik nümayiş etdirir, bu mənəvi keyfiyyətlərin mahiyyəti barədə mülahizələrini şərh edir;
- iqtisadi biliklərdən məişətdə istifadə edir;
- təbiətə, ekologiyaya həssas və qayğıkeş yanaşmaqla təbiət hadisələri üzərində müşahidələr aparır və onlara münasibət bildirir;
- cəmiyyətdə baş verən hadisələri öz yaş səviyyəsinə uyğun şərh edir.

«Ümumi təhsil səviyyəsi dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)»nda «Həyat bilgisi» fənni üzrə ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün aşağıdakı ümumi təlim nəticələri müəyyən edilmişdir: «Həyat bilgisi» fənninin məzmunu onun məzmun xətlərinin əsasında qurulur.

Məzmun xətləri – fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşdırılmasını təmin etmək üçün müəyyən edilən məzmunun zəruri hesab edilən hissələridir.

«Həyat bilgisi» fənninin, ibtidai və əsas təhsil səviyyəsi üzrə ümumi təlim nəticələrinə əsaslanaraq, onların əldə olunmasını təmin edən və hər iki təhsil pilləsi üçün ümumi olan aşağıdakı məzmun xətləri müəyyən edilmişdir:

1. Təbiət və biz
2. Fərd və cəmiyyət
3. Mənəviyyət
4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Təbiət və biz

İnsan həyatı boyu daim təbiətlə təmasda olur, onda baş verən hadisə və proseslər üzərində müşahidələr aparır, onların təsirini öz üzərində hiss edir, öz fəaliyyəti ilə təbiətə təsir göstərir. Bu mühitdə insan-təbiət münasibətləri formalaşır, insan özünü təbiətin bir hissəsi kimi dərk edir, ona qayğı və sevgi ilə yanaşmalı olduğunu anlayır. Təbiət hadisələri haqqında biliklər əldə etdikcə, ilkin tədqiqatçılıq bacarıqlarına yiyələndikcə, qazandığı bilik və bacarıqlardan praktiki məsələlərin həllində istifadə etdikcə şagird şəxsiyyəti inkişaf edir. Özündə fizika, astronomiya, kimya, biologiya, fiziki coğrafiya və ekologiyanın elementlərini ehtiva edən «Təbiət və biz» məzmun xətti bu prosesdə əhəmiyyətli rol oynayır.

Şagirdlər bu məzmun xətti üzrə canlı və cansız təbiət, cisim, maddə və hadisələrin müxtəlifliyi, bitkilər və heyvanlar aləmi, doğma diyarın təbiəti, Yerın təbəqələri və onlarda gedən proseslər, insan fəaliyyətinin ətraf mühitə təsiri və ekologiya haqqında bilgilər əldə edirlər. Onlar təbiəti sevmək, ona qayğı ilə yanaşmaq, təbiətlə təmas və ondan istifadə mədəniyyətinə, ev heyvanlarına qulluq, dekorativ və mədəni bitkilərin becərilməsi və s. kimi bacarıqlara yiyələnir, müşahidələr, ölçmələr, təcrübələr aparmaq, nəticələr çıxarmaq, onları yazılı və şifahi şəkildə təsvir etmək bacarıqları qazanır, təbiət hadisələrinin izah olunmasında elmin rol və əhəmiyyətini başa düşürlər.

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Cisim, maddə və hadisələrin müxtəlifliyi
- Yerın təbəqələri və onlarda gedən proseslər
- Canlılar aləmi
- Ekologiya

Bu alt xətlər üzrə bilik və bacarıqlar bir-birilə əlaqəli şəkildə mənimsənilir və bütövlükdə şagirddə təbii-elmi dünyagörüşünün, təbiətə qarşı müsbət emosional-dəyər münasibətlərinin, gündəlik həyatda lazım olan funksional bilik və bacarıqlar sisteminin formalaşmasına xidmət edir.

Fərd və cəmiyyət

İnsan həyatı sanki iki qütblü mühitdə keçir: bir tərəfdə onun şəxsi ehtiyac, hiss, duyğu və maraqları, digər tərəfdə isə üzvlü olduğu cəmiyyətin maraqları, onun iqtisadi, sosial və siyasi həyatı. Bu qütblər daima bir-birinə təsir göstərir, insanın və cəmiyyətin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Həmin münasibətlər daxilində insanlar, bir tərəfdən yaşadıkları mühitə – cəmiyyətə təsir göstərir, onu dəyişdirir, digər tərəfdən də özləri dəyişir və cəmiyyətləri ilə birlikdə inkişaf edirlər.

İnsanın özünü bir sosial varlıq olaraq reallaşdırması, bir tərəfdən onun şəxsi keyfiyyətləri, əldə etdiyi bilik, bacarıq və dəyərlərlə bağlıdırsa, digər tərəfdən də yaşadığı və fəaliyyət göstərdiyi mühitdən – ailə, kollektiv və cəmiyyətdən asılıdır. İnsan-cəmiyyət münasibətləri isə zaman keçdikcə daha da genişlənir və mürəkkəbləşir. Ona görə də şagirdlərin gələcək cəmiyyətə hərtərəfli hazırlanması prosesində onlara insan-cəmiyyət münasibətlərinin düzgün aşılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

«Fərd və cəmiyyət» məzmun xəttinin müəyyənləşdirilməsində də başlıca məqsəd məhz şagirdlərin özlərini sosial varlıq kimi dərk etmələrinə, cəmiyyətə adaptasiya üçün lazım olacaq zəruri bilik, bacarıq və dəyərlərə yiyələnmələrinə kömək göstərməkdən ibarətdir. Şagirdlər bu xəttin köməyi ilə insan-insan, insan-ailə, insan-cəmiyyət və insan-dövlət münasibətlərini, cəmiyyətdə gedən iqtisadi, sosial, siyasi və hüquqi prosesləri öyrənir və onlardan düzgün faydalanma bacarıqlarına yiyələnirlər.

Bu məzmun xətti üzrə bilik və bacarıqlar şagirdin ailəsini, xalqını və Vətəninə sevmə, onların inkişafı və rifahı üçün nə edə biləcəyini müəyyənləşdirən demokratik düşüncəli şəxsiyyət kimi formalaşmasına yardım edir.

Məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Fərd, ailə, cəmiyyət və dövlət
- Cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatı
- İnsan hüquqları və vətəndaşlıq

Fərd, ailə, cəmiyyət və dövlət alt-xətti üzrə məzmunun vasitəsilə şagirdlər insanı digər canlılardan fərqləndirməyin, onu sosial varlıq kimi səciyyələndirməyin, öz tarixi köklərini təsvir etməyin, yaşadığı mühiti bilik, bacarıq və zəhmət əsasında dəyişdirməyin mümkünlüyünü dərk edir, qruplarda birgə işləmək və problemləri birlikdə həll etmək vərdislərinə yiyələnirlər.

Cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatı alt-xətti üzrə şagirdlər resursların məhdudluğunu, onlardan qənaət və qayğı ilə istifadə olunmasının zəruriliyini, iqtisadi vasitələr (pul, qiymət, əmtəə, ticarət, vergi, sığorta) fərqləndirməyi öyrənir, şəxsi və ailə büdcələrini idarə etmək bacarıqları qazanırlar.

Şagirdlərə bazar iqtisadiyyatı şəraitində tələb və təklifin, istehlak və istehsalın, mənfəət və gəlirin, kreditin mahiyyəti və rolu aşılaraq, onlarda sadə iqtisadi layihələri qurub reallaşdırmaq bacarıqları formalaşdırılır.

İnsan hüquqları və vətəndaşlıq alt-xətti üzrə şagirdlər əsas insan hüquq və azadlıqlarını, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və Beynəlxalq Uşaq Hüquqları Konvensiyasında təsbit olunmuş hüquq və vəzifələri öyrənir, özlərinin və başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək və bunu başqalarından da tələb etmək bacarıqları qazanırlar.

Mənəviyyət

Bu məzmun xəttinin fənnə daxil edilməsində başlıca məqsəd məktəbin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən birinin – milli və bəşəri dəyərlərə əsaslanan tərbiyənin daha dolğun, daha sistemli və nəticəyönlü şəkildə mənimsədilməsidir.

Ona görə də burada əsas diqqət şagirdlərin özlərini mənəvi tərəfdən kəşf etmələrinə, sahib olduqları keyfiyyətləri və dəyərləri tanımalarına, onlarda xalqımızın və bəşəriyyətin inkişaf prosesində əldə etdiyi yüksək əxlaqi dəyərlərə əsaslanan yeni davranış və ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılmasına yönəldilir. Bunun nəticəsində şagirdlər öz mənəvi haqq və vəzifələrini dərk edir, onları reallaşdırmağın yollarını mənimsəyir, tolerant, sərbəst düşünən, mənsub olduqları ailəyə, xalqa və dövlətə faydalı şəxsiyyətlər kimi yetişirlər.

Bütün bunları reallaşdırmaq üçün aşağıdakı istiqamətlərdə bacarıq və dəyərlərin formalaşdırılması nəzərdə tutulur:

- İnsanı digər varlıqlardan fərqləndirən əxlaqi keyfiyyətləri, hiss və duyğuları tanımaq, onları idarə etmək;
- İnsanlararası münasibətlərdə zəruri olan ədəb və davranış qaydalarını mənimsəmək;
- Dini dəyərləri düzgün dərk etmək və mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasında onlardan faydalanmaq, dinlə xurafat arasında fərqi ayırd etmək.

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Ailə, məişət və cəmiyyətdə ədəb və davranış qaydaları
- Din. Əxlaqın formalaşmasında dinin rolu

Ailə, məişət və cəmiyyətdə ədəb və davranış qaydaları alt-xətti vasitəsilə şagirdlər öz varlıqlarının əsl mahiyyətini və qayəsini anlayır, mənəvi məsuliyyət və vəzifələrini tanıyır, onları yerinə yetirmək üçün lazım olan bacarıq və dəyərlərə yiyələnirlər. Şagirdlər həm də mənəvi potensiallarından səmərəli istifadə etmək, hiss və duyğularını düzgün idarə etmək, milli və bəşəri mənəvi dəyərləri mənimsəməklə ailədə, məktəbdə və cəmiyyətdə lazım olan üstün ədəb, davranış və ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnirlər.

Din. Əxlaqın formalaşmasında dinin rolu alt-xətti üzrə şagirdlər İslam və digər dünya dinlərinə aid dəyərləri, onların ortaq və fərqli cəhətlərini öyrənirlər. Onlar dinlə xurafat arasındakı fərqləri ayırd edir, dindən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə oluna biləcəyini və belə təmayüllərdən uzaq durmağı öyrənirlər.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik

XX əsrdə başlamış və getdikcə sürətlənməkdə olan elmi-texniki inkişaf insanlar üçün rifah və rahatlıq gətirməklə yanaşı, həm də təhlükə mənbəyinə çevrilməkdədir. Artıq texnogen xarakterli qəzalar ekoloji tarazlığı yalnız regional deyil, həm də global miqyasda pozmaqdadır. Bu isə yoluxucu xəstəliklərin artması və təbii fəlakətlərin intensivləşməsi ilə müşayiət olunur. Ona görə də şagirdlərin hələ ibtidai məktəb səviyyəsindən başlayaraq öz sağlamlıqları və təhlükəsizlikləri ilə bağlı bilik və bacarıqlara sistemli şəkildə yiyələnməsi zəruri həyati tələbat kimi meydana çıxır.

Bu məzmun xətti sağlamlığı təmin edən və ona təhlükə törədən amillər barədə biliklərin əldə olunmasını, bacarıqların formalaşdırılmasını təmin etməyə xidmət edir. Bununla da sağlamlıq xəstəliklərin və fiziki qüsurların olmaması kimi yox, həm də fiziki, mənəvi və sosial rifahın əsası kimi dərk olunmalıdır.

Hər bir şagird fəvqəladə və təhlükəli hadisələr zamanı düzgün davranmağı, özünü və yaxınlarını mühafizə etməyi bacarmalıdır. Ona görə də bu məzmun xəttində diqqət yetirilən əsas məsələlərdən biri də şagirdlərin öz həyat və fəaliyyətində təhlükəsizlik məsələlərinin rolunu dərk etmələri, bu problemə üzləşdikdə onu şəxsi və cəmiyyət mənafeyinə uyğun şəkildə həll etməyi bacarmalıdırlar.

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Sağlam həyat tərz
- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi
- Fəvqəladə hallarda mühafizə

Sağlam həyat tərz alt-xətti üzrə bilik və bacarıqlara yiyələnməklə şagirdlər sanitar, gigiyenik qaydalara əməl edən, lazım gəldikdə özünə və yoldaşlarına yardım etməyi bacaran fərdlər kimi formalaşır. Müxtəlif parazitər infeksiyalar və digər yoluxucu xəstəliklərdən qorunma vərdisləri qazanır, onlardan qorunma yollarını öyrənirlər.

Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi alt-xətti vasitəsilə şagirdlər evdə, küçədə, məktəbdə, ictimai yerlərdə, çöldə təhlükəsiz davranış qaydaları barədə bilgilər qazanır, təhlükələrdən və xoşagəlməz hallardan qorunma bacarığına yiyələnirlər.

Məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri

II sinfin sonunda şagird:

- varlıq və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə qruplaşdırır və müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir;
- coğrafi obyektlərin (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) yaranma səbəblərini izah edir;
- canlılar aləminə aid olan varlıqları spesifik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir;
- ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri şərh edir;
- «fərd», «ailə» və «kollektiv» anlayışlarını, özünün ailədə və kollektivdəki vəzifələrini şərh edir;
- şəxsi büdcəsini tərtib edir və müvafiq hesablamalar aparır;

- dövlətin əlamətlərini tanıdığını nümayiş etdirir;
- məktəbdaxili nizam-intizam qaydalarını izah edir;
- özünün və yoldaşlarının hüquqlarını bilir;
- insanlararası ünsiyyət etikətlərinə dair bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir;
- şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətlərə münasibət bildirir;
- mənəviyyatın formalaşmasında dinin rolunu izah edir;
- müxtəlif dinlərin ümumi cəhətlərini şərh edir;
- insanlara qayğı göstərməyin mənəvi borc olması barədə fikirlərini şərh edir;
- mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir;
- sağlam həyat tərzini və yoluxucu xəstəliklər barədə fikirlərini şərh edir;
- məişətdə və ətraf mühətdə insan sağlamlığı üçün zəruri olan təhlükəsizlik qaydalarını izah edir;
- təbii və texnologiya qəzələrdən mühafizə vasitələrini bilir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar

1. Təbiət və biz

Şagird:

1.1. Müşahidə etdiyi varlıqların və təbiət hadisələrinin mahiyyətini anladığını nümayiş etdirir.

1.1.1. Varlıqları, hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə qruplaşdırır. *1. Heyvanların suda, quruda və suda-quruda yaşayanlara, ev və çöl heyvanlarına, ev və çöl quşlarına, bitkilərin mədəni və yabanı bitkilərə, insanın xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ayrılması. 2. Cansızların təbii və süni varlıqlara ayrılması. 3. Müxtəlif fəsillərdə baş verən təbiət hadisələrinin (ağacların tumurcuqlanması, havanın hərəkətinin artıb-azalması, quşların isti ölkələrə köçü, yarpaqların saralması) qruplaşdırılması.*

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir. *1. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan (lupa, xətkəş, müxtəlif ensiklopediyalar, kompüter və s.) sərbəst istifadə edilməsi. 2. Hadisələrin (fəsillərin dəyişməsi), insanların və bitkilərin həyatında baş verən dəyişikliklərin müşahidələr vasitəsilə şərh edilməsi.*

1.1.3. Suyun təbiətdə dövrənini sadə şəkildə təsvir edir. *Kiçik su dövrəsinin (Günəşin hərəkətindən suların buxarlanması və havaya qalxması, temperaturun qalxıb-enməsi nəticəsində qar, yağış, dolu halında yenidən dövr edərək yerə qayıtması) təsvir edilməsi (həm sözlə, həm də şəkillə).*

1.2. Sadə coğrafi bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.

1.2.1. Coğrafi obyektlərin (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) yaranma səbəblərini izah edir. *Təbiət hadisələrinin və təbii fəlakətlərin nəticəsində dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay və gölün yaranmasının izah edilməsi.*

1.2.2. Üfüqün cəhətlərini təyin edir. *Üfüqün 4 cəhətinin (şimal, cənub, şərq, qərb) təyin edilməsi və müxtəlif üsullardan istifadə etməklə (sağ-sol, yuxarı-aşağı, ağacın gövdəsində bitən mamır bitkisinə, qarışıqların yuvasına, günəşin çıxıb-batmasına görə) üfüqün cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsi.*

1.3. Canlılar aləmi haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) təsvir edir. *Canlılar aləminə aid olan varlıqların quruluşuna görə təsvir edilməsi (insanın sadə formada quruluşu, bitkilərin və heyvanların quruluşu).*

1.3.2. Tanıdığı canlıları spesifik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir. *Canlıların qidalanmasına, çoxalmasına, yuva qurmasına; yabanı və ya mədəni bitki olmasına, kol və ya ağac bitkisi olmasına görə fərqləndirilməsi.*

1.4. Ekoloji bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırır. *Zavod və fabriklərdən havaya qalxan tüstü, siqaret tüstüsü, dənizlərə, göllərə axıdılan çirkab sular, zibilliklər, küçəyə atılan zibillər, meşələrin yandırılması və s. kimi amillərin ətraf mühiti çirkləndirməsinin şərh edilməsi.*

1.4.2. Təqdim olunmuş materiallarda ətraf mühitə münasibəti qiymətləndirir. *Videofilmlərdə, real həyatdan (ölkəsində və dünyada baş verən ekoloji problemlər) götürülmüş nümunələrdə ətraf mühitə münasibətin qiymətləndirilməsi.*

2. Fərd və cəmiyyət

Şagird:

2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.1.1. «Fərd», «ailə» və «kollektiv» anlayışlarını fərqləndirir. «Fərd», «ailə» və «kollektiv» anlayışlarının açıqlanması, onların bir-birindən nə ilə fərqləndiyinin izah edilməsi.

2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir. Özünün və yoldaşlarının məktəbin və sinfin daxili qaydalarına (məktəbdaxili nizam-intizam qaydaları) əməl etməsinin vacib olmasına münasibət bildirilməsi.

2.1.3. Ailədə və kollektivdə vəzifələrin əhəmiyyətini izah edir. Hər kəsin öz vəzifəsini bilib ona əməl etməsinin faydasının, ailə və kollektiv daxili vəzifələrin əhəmiyyətinin izah edilməsi.

2.2. Sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Gün rejiminin nümunəsində vaxtdan səmərəli istifadə etdiyini nümayiş etdirir. Günün vaxtlarına uyğun olaraq gün rejiminin (səhər yuxudan qalxmaq, çarpayını yığmaq, idman etmək, səhər yeməyini yemək, çantanı yığmaq, geyinib dərsə yollanmaq və s.) planlaşdırılması.

2.2.2. Verilmiş şərtlərə uyğun şəxsi büdcəsini tərtib edir. Mövcud vəsaitə uyğun gündəlik xərclərinin müəyyənəşdirilməsi, şəxsi büdcənin tərtib edilməsi.

2.2.3. Milli pulla müvafiq hesablamalar aparır. Milli pul nişanlarının tanınması, əşyaların dəyərlərinə görə pul vahidlərinin seçilərək hesablamalar aparılması.

2.3. Dövlət rəmzlərini tanıdığını nümayiş etdirir.

2.3.1. Dövlətin əlamətlərini (ərazi, ordu, milli pul, rəhbər, paytaxt) tanıyır. Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü, pul vahidini, milli ordunu, ordunun funksiyalarını, rəhbərini, paytaxtının tanınması, dövlətin formalaşması üçün bu əlamətlərin vacib olmasının bildirilməsi.

2.4. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2.4.1. Məktəbin daxili nizam-intizam qaydalarının mahiyyətini sadə formada izah edir. Məktəbin özünəməxsus daxili nizam-intizam qaydalarının (vahid forma, dərsə vaxtında gəlmək, dərs zamanı dəhlizlərdə sakitliyə riayət etmək, şagird davranış qaydaları və s.) izah edilməsi.

2.4.2. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir. Nümunələr əsasında özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirilməsi.

3. Mənəviyyət

Şagird:

3.1. Ünsiyyət mədəniyyəti haqqında təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.

3.1.1. İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, təbrik etmək, kömək təklif etmək) əməl edir. İnsanlararası danışmaq qaydalarına («Buyurun, tanış olun», «Necəsən?», «Ad günün mübarək», «İcazə verin kömək edim») əməl etməsi.

3.1.2. Etikətdənkənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir. Etikətdənkənar davranışların (kobudluq, söyüş, təhqiramiz sözlər) düzgün olmadığını bildirilməsi.

3.2. İnsan mənəviyyətini şərtləndirən amilləri anladığını nümayiş etdirir.

3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və vətənə məhəbbət, düşmənin nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir. Ehtiyacı olana kömək etmək, ailəsinin və Vətənin qədrini bilmək, düşmənin qarşı mübarizə aparmaq, etdiyi səhvə görə üzr istəməyi bacarmaq, bağışlanmağı xahiş etmək kimi mənəvi keyfiyyətlərin şərh edilməsi.

3.2.2. Mənəviyyətə zidd xüsusiyyətlərə (kin, nifrət, laqeydlik) münasibət bildirir. Kin, nifrət, laqeydlik kimi xüsusiyyətlərin mənfi və müsbət tərəfinin seçilməsi (dosta qarşı, düşməninə qarşı), ona münasibət bildirilməsi.

3.3. Mənəviyyətin formalaşmasında dinin rolunu anladığını nümayiş etdirir.

3.3.1. Nümunələr əsasında müxtəlif dinlərin mövcudluğunu izah edir. Kitabda verilən nümunələr əsasında əsas dinlər haqqında danışılması.

3.3.2. Dinlərin ümumi cəhətlərini izah edir. Əsas dinlərdə olan oxşar cəhətlər (Allaha inam, ibadət və s.) haqqında danışılması.

3.4. Mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

3.4.1. Mənəvi borc (dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək) haqqında biliklərini izah edir. *Mənəvi borcun nə olmasının bildirilməsi, insanlara dəstək olmaq, mərhəmət göstərərək yardım etmək kimi insani keyfiyyətlərin həyatdan götürülmüş nümunələr əsasında izah edilməsi.*

4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

4.1. Sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.

4.1.1. Sağlam həyat tərzini haqqında mülahizələrini şərh edir. *Gün rejiminə (vaxtında yatmaq, qidalanmaq, idman, istirahət) əməl etməklə sağlamlığın qorunması yollarının izah edilməsi.*

4.1.2. Yoluxucu xəstəliklərdən (qrip, angina) qorunma yollarını sadə formada şərh edir. *Həkimlə sıx əlaqədə olmaq, böyüklərin məsləhətlərinə əməl etməklə sağlamlığın qorunması (müxtəlif geyimlər, soyuq sudan istifadə, xəstə insanlarla ünsiyyət, vitamin qəbulu, düzgün qida, peyvənd, həkimə müraciət) yollarının izah edilməsi.*

4.2. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən mənbə və obyektləri tanıyır və nəzərə alır.

4.2.1. Məişətdə istifadə olunan qaz və elektrik avadanlıqlarının, habelə alışdırıcı, deşici və kəsici alətlərin hansı hallarda təhlükə mənbəyinə çevrildiyini sadə formada təsvir edir. *Qaz, elektrik cihazlarından icazəsiz və təhlükəsizlik qaydalarına riayət etmədən istifadənin, deşici və kəsici alətlərindən (qayçı, bıçaq, balta, şiş və s.) istifadənin zərərinin izah edilməsi.*

4.2.2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri (gəzinti qadağan olunan yerlər, elektrik və qaz qurğuları) sadalayır. *Gəzintisi qadağan olunmuş əraziləri (elektrik xətləri çəkilən sahə, cəbhə bölgələri, sürüşmə zonaları, daşqının çox olduğu rayonlar və s.) nişanlarına görə tanınması və qadağanın səbəblərinin izah edilməsi.*

4.2.3. Zəruri yol hərəkət qaydalarını (piyada keçid nişanları olan və olmayan yerlərdə) izah edir. *Yol nişanlarının tanınması, həyatla əlaqələndirməsi və istifadə qaydalarının izah edilməsi. Yol nişanlarından istifadə etməyin həyat üçün nə qədər vacib olmasının izah edilməsi.*

4.2.4. Nəqliyyat vasitələrində (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar) təhlükəsizlik qaydalarını (minmək, düşmək, pəncərədən boylanmamaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq) izah edir. *Nəqliyyat vasitələrində (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar) davranış qaydalarının (minmək, düşmək, pəncərədən boylanmamaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq və s.) izah edilməsi.*

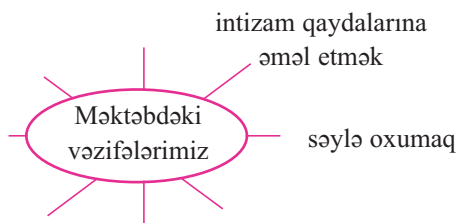
4.3. Fövqəladə hallar barəsində ilkin təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

4.3.1. Fövqəladə halları əlamətlərinə görə (təbii, texnogen) fərqləndirir. *Təbii fəlakətlərin (zəlzələ, daşqın, sel, yanğın və s.), texnogen hadisələrin (qəza, yanğın, partlayış və s.) sadalanması və təbii fəlakətlərlə texnogen hadisələrin bir-birindən fərqləndirilməsi.*

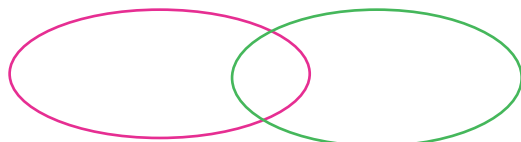
4.3.2. Qəzalardan mühafizə vasitələrini təyinatına görə izah edir. *Əleyhqaz, respirator, yanğın söndürmə balonu, su, qum kimi mühafizə vasitələrindən nə zaman istifadə ediləcəyinin təyin edilməsi.*

4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə (zəlzələ, subasma, yanğın, partlayış təhlükəsi zamanı həyəcan signalı) özünümühafizə bacarıqları nümayiş etdirir. *Sınıfta və yaxud məktəb daxilində süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə (zəlzələ, subasma, yanğın, partlayış təhlükəsi zamanı həyəcan signalı) özünümühafizə bacarıqlarının nümayiş etdirilməsi.*

Dərslik komplekti hazırlanarkən şagirdyönlülük, nəticəyönlülük, öyrədənin və öyrənənin işini asanlaşdırmaq əsas məqsəd olmuşdur. Materialların seçilməsində, hazırlanmasında və tərtibində şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri, psixoloji durumu, məktəblərin maddi-texniki bazası, gender bərabərliyi də nəzərə alınmışdır. Hər bir mövzu özünəməxsus dərs modeli əsasında təqdim olunur. Əlbəttə, bu bir təklif olsa da, hər dərsin təşkilində interaktivliyə üstünlük verilir. Ümid edirik ki, interaktiv üsullardan istifadə qeyri-standart dərslərin tətbiqinə şərait yaradacaq. «Klaster», «Söz assosiasiyası», «Venn diaqramı», «Ziqzaq», «Karusel», «Akvarium» və s. üsullar Azərbaycan pedaqoji mühitində kütləvi istifadəyə çevrilməkdə olduğundan onlardan mövzuya uyğun formada istifadə edilməsi nümunələri bu vəsaitdə də yer almışdır. Xüsusən gənc müəllimlərimiz üçün maraqlı olacağını düşünərək vəsaitdə istifadə olunmuş bəzi metod və texnikalar haqqında izahat verməyi məqsəduyğun hesab etdik.

Almaya aid xüsusiyyətlər Hər ikisinə aid xüsusiyyətlər Çörəyə aid xüsusiyyətlər

Klaster (şaxələndirmə). Lövhədə, yaxud iş vərəqlərində dairə çəkilir. Dairənin mərkəzində əsas anlayış yazılır. Məsələn:

Xətlərə əsas anlayışla bağlı assosiasiya (bağlılıq) yaradan sözlər yazılır. Klaster müzakirə ediləndən sonra ümumiləşdirmə aparılır.

Venn diaqramı. Bu üsuldan əşya və hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün istifadə edilir. Kəsişən iki dairənin çəkilməsi ilə üçüncü bir dairə əmələ gəlir. Məsələn: Venn diaqramından aşağıdakı kimi istifadə etmək olar:

1-ci dairəyə almaya aid; 3-cü dairəyə çörəyə aid; 2-ci dairəyə isə hər ikisinə aid xüsusiyyətlər yazılır. Sonra müqayisə nəticəsində fikirlər ümumiləşdirilir.

BİBÖ – Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

BİBÖ aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır:

1. Problem müəllim tərəfindən elan edilir.
2. Müəllim lövhədə 3 sütundan ibarət cədvəl qurur və aşağıdakı bölmələri qeyd edir: Bilirəm/İstəyirəm bilim/Öyrəndim

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

3. Şagirdlər problemlə bağlı bildiklərini söyləyir və cavablar birinci sütunda qeyd olunur.
4. Həmin məsələ ilə bağlı bilmək istədikləri isə ikinci sütuna yazılır.
5. Dərsin sonunda bir daha həmin cədvələ diqqət yetirilir və mövzu ilə bağlı öyrəndikləri üçüncü sütunda qeyd edilir.

Söz assosiasiyaları. Bu üsuldən istifadə edilərkən öyrəniləcək mövzuya aid əsas söz (və ya söz birləşməsi) lövhəyə yazılır. Şagirdlər həmin söz ilə bağlı ilk xatırladıqları fikirləri söyləyir və həmin fikirlər müəllim tərəfindən lövhədə qeyd edilir. Mövzu ilə bağlı olan sözlər deyilən fikirlərin arasından seçilir və əlaqələndirilir, onlardan anlayış və yaxud ideya çıxarılır. Bu anlayış əsasında yeni materialın öyrənilməsinə başlanılır. Bu üsul həm də şifahi formada tətbiq edilə bilər.

Akvarium. Bu üsulun məqsədi diskussiya vərdişlərini inkişaf etdirməkdir. Akvarium bir neçə variantda keçirilə bilər.

Şagirdlərin köməyi ilə diskussiya aparmaq qaydaları (məsələn, reqlamentə əməl etmək, bir-birinin sözünü kəsməmək və s.) müəyyən edilir. Şagirdlər 2 qrupa bölünür. Bir qrup dairənin daxilindəki stullarda əyləşərək müəllimin təklif etdiyi problemi müzakirə edir. Dairədən kənardakı stullarda əyləşmiş digər qrup isə diskussiyanın müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparıldığını müşahidə edir.

Müəyyən olunmuş mövzu üzrə birinci qrup diskussiya aparır. 15–20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, «xarici dairənin» iştirakçıları diskussiyanın gedişini qiymətləndirir və qruplar yerini dəyişərək bu və ya digər problemin müzakirəsini davam etdirirlər.

Rollar üzrə oyun. Rollar üzrə oyun hər hansı bir problemə müxtəlif nöqteyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir. Bu üsul şagirdlərə hadisələrin iştirakçısı olmaq və mövcud vəziyyətə başqalarının gözü ilə baxmaq imkanı verir.

Müəllim rollu oyunlardan istifadə edərkən əldə etmək istədiyi məqsədi, oyunun mövzusunu, ssenarisini və oyunda iştirak edəcək obrazları əvvəlcədən müəyyənləşdirir, ifa olunacaq rolların mətni yazılmış kartlar hazırlayır. Rollar bölüşdürüldükdən sonra digər şagirdlərdən kimin aparıcı, kimin müşahidəçi olacağını planlaşdırır.

Hazırlaşmaq üçün şagirdlərə vaxt verir. Oyun nümayiş etdirildikdən sonra müəllim qoyulmuş problemlə bağlı müzakirə təşkil edir.

Ziqzaq. Bu üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə imkan yaradır.

Şagirdlər dörd nəfərlik qruplara bölünür (əsas qrup). Qruplardakı şagirdlər nömrələnir. Hər qrupdakı eyni rəqəmli şagirdlərdən yeni qrup (ekspert qrupu) yaradılır.

Öyrəniləcək mətn qrupların sayı qədər hissələrə bölünür və ekspert qrupuna verilir.

Ekspert qrupları onlara verilən hissəni oxumalı, məzmununu qavramalı və hər biri öz qrupuna qayıdaraq öyrəndiyi hissəni onlara danışmalıdır.

Müəllim informasiyanın dəqiq verildiyinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

Karusel. Dərstdən əvvəl iri ağ kağızlarda (vatman) mövzuya aid suallar yazılır. Müəllim qruplara müxtəlif sual yazılmış bir kağız verir. Qrup üzvləri sualı oxuyur və bir cavab yazır. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməkliyi ilə qruplara ötürülür. «Karusel» kimi kağızlar bütün digər qruplardan keçərək axırda öz qrupuna qayıdır. Müəllim bu kağızları yazı lövhəsinə yapışdırır və bütün sinif cavabları müzakirə edir.

Qruplarla işlədikdə aşağıdakılara əməl olunmalıdır.

1. Dərs zamanı şagirdlər qruplara bölündükdə onların nümayəndəsi seçilməlidir.
2. Qrup üzvləri bir-birinin fikrini dinləməli, bir-birinə hörmətlə yanaşmalıdırlar.
3. Vaxtdan səmərəli istifadə etməlidirlər.
4. Təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməlidirlər.
5. Qrupun şərəfini uca tutmalıdırlar.
6. Birgə fəaliyyət göstərməlidirlər.
7. «Güc birlikdədir» fikrinə əsaslanmalıdırlar.

Tədris prosesində şəraitə uyğun olaraq metodlar, vasitələr, tədqiqat sualları dəyişə bilər.

Çalışılmışdır ki, mövzuların tədrisində informasiya bolluğuna, əzbərçiliyə, daha çox qulaq yaddaşına yox, məntiqi düşüncəyə, mühakiməyə, tətbiqetməyə, göz yaddaşına əsaslanan təlim şəraiti yaradılsın. Vəsaitdə dərs modellərinə əlavə olaraq, müəllimlərə kömək üçün məlumatlar da verilmişdir.

Şagirdlərin öyrəndikləri bilik və bacarıqları tətbiq etməsi üçün müəllim dərslərdə mətnlərin altında verilən sual və tapşırıqlardan istifadə edə bilər. Eləcə də vəsaitdə verilmiş bölmələr üzrə summativ qiymətləndirmə nümunələrini çoxaltmaqla şagirdlərə paylamaq və qiymətləndirmə aparmaq olar.

Fənlərarası əlaqədən, şagird çevikliyi inkişaf etdirən informasiya və texnologiya vasitələrindən, didaktik materiallardan istifadənin reallığı da bugünkü məktəbin imkanı daxilində nəzərə alınmışdır.

Biz müəllimlərə kömək məqsədi ilə vəsaitdə şagirdlərin bacarıqlarının qiymətləndirilməsi üçün cədvəllər təqdim etmişik. Müəllim bu cədvəllərin surətini çıxarır, şagirdlərin portfoliosuna (şagirdin xüsusi dosyesi) daxil edərsə, bu, irəliləyişlərin monitorinqini izləmək üçün faydalı ola bilər.

Vəsaitdə verilən dərs modellərində mövzular üzrə standartlar və bu standartlardan çıxarılan təlim nəticələri də öz əksini tapmışdır. Formativ qiymətləndirməni apararkən müəllim həmin təlim nəticələri üzrə aşağıdakı qaydada meyarlar tərtib edə bilər. Bəzi mövzuların dərs modellərində buna nümunə təqdim edilmişdir.

I	II	III	IV
Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsi ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Şagird nəzərdə tutulan təlim nəticəsini sərbəst şəkildə izah (təqdim) edir.

**Özünüqiymətləndirmə
cədvəli**

Mən bu gün dərsdə nəyi öyrəndim:	
1.	
2.	
3.	
4.	
Mən bu gün dərsdə nəyi başa düşmədim:	
1.	
2.	
3.	
4.	
Mən gələcəkdə nəyi öyrənmək istəyərdim:	
1.	
2.	
3.	
4.	

**Qrup çərçivəsində şagirdin
özünüqiymətləndirmə cədvəli**

		Həmişə	Bəzən	Heç vaxt
1.	Mən təzə fikirlər söyləyirdim			
2.	Mən dostlarıma kömək edirdim			
3.	Mən başqalarını ruhlandırırıdım			
4.	Mən başqalarının ideyalarını diqqətlə dinləyirdim			

**Qrup işinin
qiymətləndirilməsi**

	Meyar	I qrup	II qrup	III qrup
1.	Tapşırıq tam və düzgün yerinə yetirilib			
2.	Bir-birini dinləmə			
3.	Əməkdaşlıq			
4.	Tərtibat			
5.	İş vaxtında yerinə yetirilib			
6.	Təqdimat			

Əziz müəllimlər! Vəsaitdə təqdim olunan dərs modellərində «*Ev tapşırığı*» nəzərdə tutulmamışdır. Ancaq siz hər bir dərsin sonunda şagirdlərə növbəti dərsin mövzusu ilə bağlı istiqamətverici tapşırıqlar verə bilərsiniz. Bu tipli tapşırıqların icrası müəllim tərəfindən yoxlanmır, lakin dərsin motivasiya mərhələsində, eləcə də onun sonrakı gedişində nəzərə çarpan fəallığı şagirdin verilən tapşırığa nə dərəcədə məsuliyyətlə yanaşmasının göstəricisi olacaqdır.

Vəsaitdə verilən dərs modelləri əhkam deyil. Motivasiyanın qurulmasında, tədqiqat sualının qoyulmasında, iş formalarının, üsulların və resursların seçilməsində hər bir müəllim sərbəstdir. Vəsait tövsiyə xarakterli olub, yalnız sizə kömək məqsədi daşıyır. Çünki hər bir dərs müəllimdən yaradıcı yanaşma tələb edir. Siz sinfinizdəki şagirdlərin maraq dairələrini nəzərə alaraq, onların bilik və bacarıqlarına uyğun olan daha səmərəli dərslər qura bilərsiniz. Bu maraqlı, şərəfli və heç də asan olmayan işinizdə sizə uğurlar diləyirik.

Həftələrin sayı	Mövzular	Saat
1. BİZ ŞAGİRDİK		
1.	Diagnostik qiymətləndirmə	1
<i>1.1. Ailədə və məktəbdə</i>		
2.	Yenidən məktəbə	1
3.	Yolda və nəqliyyatda	1
4.	Ailədə	1
5.	Davranış mədəniyyəti	1
6.	Gün rejimi	1
7.	KSQ 1	1
<i>1.2. Sağlam həyat</i>		
8.	Sağlamlıq nədir?	1
9.	Sağlam olmağın yolları	1
10.	Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	1
11.	Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır	1
12.	Qəza baş verərsə	1
13.	KSQ 2	1
2. BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIIYIQ		
<i>2.1. Təbiət nədir?</i>		
14.	Yer kürəsi	1
15.	Üfün cəhətləri	1
16.	Günəş, hava, su, torpaq	1
17.	BSQ (I yarımlı üçün)	1
18.	Canlılar aləmi	1
19.	Ətraf mühit	1
<i>2.2. Təbiət hadisələri</i>		
20.	Temperatur və onun ölçülməsi	1
21.	Təbiətdə suyun dövrəni	1
22.	Fəillər	1
23.	Yer səthi necə dəyişir?	1
24.	KSQ 3	1
3. BİZ VƏTƏNDAŞIQ		
<i>3.1. İnsanlar arasında</i>		
25.	Güc birlikdədir	1
26.	Hüquqlarımız qorunur	1
27.	Mənəvi keyfiyyətlər	1
<i>3.2. Mənəvi və maddi dəyərlər</i>		
28.	Dinlər	1
29.	Milli pulumuz	1
30.	Cibxərcliyi	1
31.	KSQ 4	1
<i>3.3. Vətənimiz</i>		
32.	Vətən anadır	1
33.	Azərbaycan Respublikası	1
34.	BSQ (II yarımlı üçün)	1

STANDARTLARIN REALLAŞMA XƏRİTƏSİ

№	Tədris vahidi Bölmə və mövzular	1.1.1.	1.1.2.	1.1.3.	1.2.1.	1.2.2.	1.3.1.	1.3.2.	1.4.1.	1.4.2.	2.1.1.	2.1.2.	2.1.3.	2.2.1.	2.2.2.
	1. BİZ ŞAGİRDİK														
	<i>1.1. Ailədə və məktəbdə</i>														
1.	Yenidən məktəbə														
2.	Yolda və nəqliyyatda														
3.	Ailədə												■		
4.	Davranış mədəniyyəti											■			
5.	Gün rejimi													■	
	<i>1.2. Sağlam həyat</i>														
6.	Sağlamlıq nədir?														
7.	Sağlam olmağın yolları														
8.	Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?														
9.	Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır														
10.	Qəza baş verərsə														
	2. BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIIYIQ														
	<i>2.1. Təbiət nədir?</i>														
11.	Yer kürəsi		■												
12.	Üfüqün cəhətləri		■			■									
13.	Günəş, hava, su, torpaq								■						

STANDARTLARIN REALLAŞMA XƏRİTƏSİ

[illegible]

STANDARTLARIN REALLAŞMA XƏRİTƏSİ

№	Tədris vahidi Bölmə və mövzular	1.1.1.	1.1.2.	1.1.3.	1.2.1.	1.2.2.	1.3.1.	1.3.2.	1.4.1.	1.4.2.	2.1.1.	2.1.2.	2.2.1.	2.2.2.
14.	Canlılar aləmi						■	■						
15.	Ətraf mühit								■	■				
	2.2. Təbiət hadisələri													
16.	Temperatur və onun ölçülməsi		■											
17.	Təbiətdə suyun dövrəni			■										
18.	Fəsilələr	■												
19.	Yer səthi necə dəyişir?				■									
	3. BİZ VƏTƏNDAŞIQ													
	3.1. İnsanlar arasında													
20.	Güc birlikdədir										■			
21.	Hüquqlarımız qorunur													
22.	Mənəvi keyfiyyətlər											■		
	3.2. Mənəvi və maddi dəyərlər													
23.	Dinlər													
24.	Milli pulumuz													
25.	Cibxərcliyi													■
	3.3. Vətənimiz													
26.	Vətən anadır													
27.	Azərbaycan Respublikası													

STANDARTLARIN REALLAŞMA XƏRİTƏSİ

[illegible]

İNTEQRASIYA CƏDVƏLİ

№	Mövzular	Fəndaxili inteqrasiya	A.d.	Riy.	Tex.	T.i.	Mus.	İnf.	Ft.	X.d.
1. BİZ ŞAGİRDİK										
<i>1.1. Ailədə və məktəbdə</i>										
1.	Yenidən məktəbə	2.4.1.	1.2.1.							
2.	Yolda və nəqliyyatda	4.2.3.; 4.2.4.	1.2.1.						4.1.2.	
3.	Ailədə	2.1.3.; 3.2.1.			3.1.1.					
4.	Davranış mədəniyyəti	2.1.2.; 3.1.1.; 3.1.2.	1.2.2.							2.2.4.
5.	Gün rejimi	2.2.1.		4.2.2.; 4.2.4.					1.1.2.	
<i>1.2. Sağlam həyat</i>										
6.	Sağlamlıq nədir?	4.1.1.	1.2.1.							
7.	Sağlam olmağın yolları	4.1.1.			3.1.1.		2.1.2.		1.1.1.; 1.1.3.; 1.3.4.; 2.1.2.	
8.	Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmalı?	4.1.2.	1.2.1.						4.1.2.	
9.	Təhlükələrdən qorunmağı hamı bacarmalıdır	4.2.1.; 4.2.2.	1.2.1.		1.3.4.; 2.1.3.			3.2.6.	2.2.3.	
10.	Qəza baş verərsə	4.3.1.; 4.3.2.; 4.3.3.							4.1.1.	
2. BİZ TƏBİƏTİN ÖVLADIYIQ										
<i>2.1. Təbiət nədir?</i>										
11.	Yer kürəsi	1.1.2.	1.2.1.	3.1.1.						
12.	Üfün cəhətləri	1.1.2.; 1.2.2.		4.1.1.; 4.2.3.						
13.	Günəş, hava, su, torpaq	1.4.1.	1.2.1.							

№	Mövzular	Fəndaxili integrasiya	A.d.	Riy.	Tex.	T.i.	Mus.	İnf.	F.t.	X.d.
14.	Canlılar aləmi	1.3.1.; 1.3.2.	3.1.4.		1.3.1.; 1.3.2.	2.2.2.				
15.	Ətraf mühit	1.4.1.; 1.4.2.			3.1.2.					
2.2. Təbiət hadisələri										
16.	Temperatur və onun ölçülməsi	1.1.2.		1.1.1.; 4.1.4.						
17.	Təbiətdə suyun dövrəni	1.1.3.	3.1.4.					2.1.2.		2.2.3.
18.	Fəsillər	1.1.1.	1.2.1.		3.1.1.	2.2.2.		2.1.2.		
19.	Yer səthi necə dəyişir?	1.2.1.	1.2.1.							
3. BİZ VƏTƏNDAŞIQ										
3.1. İnsanlar arasında										
20.	Güc birlikdədir	2.1.1.							4.1.2.	
21.	Hüquqlarımız qorunur	2.4.2.	1.2.1.							
22.	Mənəvi keyfiyyətlər	2.1.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.4.1.	1.2.1., 3.1.4.						4.1.2.	
3.2. Mənəvi və maddi dəyərlər										
23.	Dinlər	3.3.1., 3.3.2.	1.2.1.							
24.	Milli pulumuz	2.2.3.		1.1.1., 4.2.3.						
25.	Cibxərcliyi	2.2.2.		4.2.3.						
3.3. Vətənimiz										
26.	Vətən anadır	3.2.1.		5.1.1.						
27.	Azərbaycan Respublikası	2.3.1.	1.2.1.							

1. YENİDƏN MƏKTƏBƏ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.4.1. Məktəbin daxili nizam-intizam qaydalarının mahiyyətini sadə formada izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Məktəbin nizam-intizam qaydalarını şərh edir;
2. Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Kiçik mühazirə,
müsahibə,
müzakirə

RESURSLAR

Dərslik, süjetli
şəkillər, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Hazırlıq mərhələsində hələ yay tətilinin təsirində olan şagirdlərin əhvali-ruhiyyəsini daha da yaxşılaşdırmaq üçün müəllim onların yay təəssüratlarını dinləyir. Tətil günlərindəki sərbəst davranışı ilə məktəb daxilindəki qaydalar üzrə davranışının müqayisəsinə yönəldir. Onların məktəbdə nizam-intizama əməl etməli olduqlarını diqqətə çatdırır.

Tədqiqat sualı: Məktəbin nizam-intizam qaydalarına əməl etmək nə üçün vacibdir?

Dərsliyin 6–7-ci səhifələrindəki materiallar üzərində iş aparılır: mətn oxunur, şəkillər sözlə təsvir olunur, sondakı suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Kiçik qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqlərində məktəb qaydaları ilə bağlı süjetli şəkillər paylanır. Şagirdlərə şəkildəkiləri sözlə təsvir etmək təklif olunur.

İnformasiya mübadiləsi: Qrupların lideri işlərini təqdim edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar qoyula bilər:

– Məktəb qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

1. YENİDƏN MƏKTƏBƏ

Evdə. Yeni dərslər başladı. Çox sevinirəm. Çünki sinif yoldaşlarım və müəllimlərimlə yenidən görüşürəm.

Mən bu üç ayda xeyli böyümüşəm. Boyum uzanıb. Birinci sinifdə oxuyanda çox işlər mənə çətin gəlirdi. Amma indi həmin işləri asanlıqla yerinə yetirirəm. Artıq yaşıma və süfrəmə yığışdırmağı bacarıram.

İkinci sinifdə biliyim və bacarığım bir az da artacaq. Çünki yeni dərslərdə daha soyula çalışacağam. Dərslərdə daha fəal olacağam.

Uşaqlıqda öyrənilən elm daş üstə yazıya bənzər.
Mohəmməd Peyğəmbər

İlk dərslər gününü Azərbaycan Respublikasında Bilik Günü kimi qeyd edirlər.

Məktəbdə. Artıq məktəbdəyik. Bu bizim sinif otağımızdır. Sinif otağımız da evimiz kimi tərtəməkdir. Çünki biz onu səliqəli saxlarıq. Məktəbimizi çox sevirik. Burada çoxlu dostlarımız var. Dərslərimiz maraqlı keçir. Yaxşı oxumağa çalışırıq. Çantamız və məktəbli formamız həmişə səliqəli olur. Yoldaşlarımızla mehriban davranırıq. Məktəbin nizam-intizam qaydalarına əməl edirik. Ona görə də valideynlərimiz və müəllimlərimiz bizdən razı qalırlar.

1) Məktəbdə şagirdlər hansı qaydalara əməl edirlər? Bu qaydaları sadala.
2) Məktəbdə qaydalara nə üçün əməl etmək lazımdır? İzah et.
3) Mohəmməd peyğəmbərin kəlamının mənasını necə izah edə bilərsiniz? Fikirlərinizi dəftərinizdə yaz.

– Bu qaydalara əməl etməklə nəyə nail olursunuz?

Şagirdlərin cavabları dinlənilir, onlar bir-birinin cavablarına münasibət bildirirlər.

Tətbiqetmə: Şagirdlərə məktəbin nizam-intizam qaydalarını tərtib etməyi tapşırıla bilərsiniz. Onlar qaydaları vatman kağızı üzərində flamasterlə yazıb divardan asıla bilərlər. Plakat üzərindəki iş zamanı hər şagirdin fərdi fəaliyyətinə diqqət yetirilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, onlar məktəbi sevməli, onun avadanlıqlarını qorumaalıdırlar. Məktəbin nizam-intizam qaydalarını bilmək və bu qaydalara əməl etmək hər bir şagirdin borcudur. Əgər belə olsa, onun yaxşı oxuması, bilik və bacarıqlara yiyələnməsi daha asan olar.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I	II	III	IV
Məktəbin nizam-intizam qaydaları ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə şərh edə bilər.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını şərh edərkən səhvlərə yol verir.	Məktəbin nizam-intizam qaydalarını sərbəst şəkildə şərh edir.
Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyəti ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini izah edərkən səhvlərə yol verir.	Nizam-intizam qaydalarına əməl etməyin əhəmiyyətini sərbəst şəkildə izah edir.

2. YOLDA VƏ NƏQLİYYATDA

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.2.3. Zəruri yol hərəkət qaydalarını (piyada keçid nişanları olan və olmayan yerlərdə) izah edir.
- 4.2.4. Nəqliyyat vasitələrində (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar) təhlükəsizlik qaydalarını (minmək, düşmək, pəncərədən boylanmaq, qolunu çıxarmamaq, sallanmamaq) izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Yol hərəkəti qaydalarının mahiyyətini izah edir;
- 2. Nəqliyyat vasitələrində davranış qaydalarını şərh edir;
- 3. Yol hərəkəti qaydalarına əməl etməyin təhlükəsiz həyat üçün vacib olduğunu izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1., F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
BİBÖ

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
yol nişanları təsvir
olunmuş şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sual verir:

– Siz hər gün məktəbə necə gəlersiniz? Bu zaman təhlükə hiss edirsinizmi? Bu təhlükələrlə üzləşməmək üçün nəyi bilmək lazımdır?

Tədqiqat sualı: Yol hərəkəti qaydalarını bilmək niyə vacibdir?

Dərsləyin 8–9-cu səhifələrindəki mətn oxunur. 9-cu səhifədəki təsvirlər sözlə ifadə olunur. Müqayisələr aparılır. Lift və eskalator haqqında əlavə məlumat verilir.

2. YOLDA VƏ NƏQLİYYATDA

Yolda bu qaydalara əməl etməliyik. Günün bir hissəsini evdə, bir hissəsini məktəbdə, bir hissəsini isə yolda oluruq. Ona görə də biz yol hərəkəti qaydalarını bilməli və bu qaydalara əməl etməliyik. Səki ilə getməliyik. Yeraltı və yerüstü keçidlər olan yerlərdə mütləq onlardan istifadə etməliyik. İşıqforun rənglərinin bizə nə demək istədiyini əzbər bilməliyik. Qadağan olunmuş yerlərdə velosiped sürməməli, yolu qaça-qaça keçməməliyik. Yol kənarında oynamamalıyıq.

Yeraltı keçid

Yerüstü keçid

yerüstü keçid nişanı

yeraltı keçid nişanı

Piyada keçidində. Bir çox piyada keçidlərində işıqfor olur. Işıqforun piyadalar üçün yaşıl işığı yananda avtomobillər dayanır və piyadalar yolu keçirlər. Işıqfor qoyulmayan piyada keçidləri də vardır. Belə keçidlərdə sürücülər özləri avtomobili saxlayıb piyadalara yol verirlər. Işıqfor qoyulmayan keçidə yaxınlaşanda sürücünün sizi gördüyünə əmin olmaq lazımdır. Belə halda o, avtomobilin sürətini azaldır. Avtomobil tam dayandıqdan sonra yolu keçmək olar.

Piyada keçidi

1) Yol hərəkəti qaydalarını bilməyən yoldaşlarına necə kömək edərsən? Fikirlərinizi izah et.
2) Bildiyin yol hərəkəti qaydalarını dəftərinə yaz.

avtobus dayanacağı nişanı

piyadalar üçün keçid nişanı

Eskalatorlarda sağ tərəfdə, üzü hərəkət istiqamətində dayanmaq lazımdır. Eskalatorlarda qaçmaq olmaz.

Liftdən istifadə edərkən hərəkətdə olan liftin düymələrinə toxunmaq olmaz.

Yolu yalnız piyada keçidindən keçmək lazımdır.

Avtomobilin, avtobusun pəncərəsindən başını və qolunu çıxarmaq təhlükəlidir.

1) Tanıdığın nəqliyyat növlərinin adlarını dəftərinə yaz.
2) Nəqliyyatda davranış qaydalarına əməl etməsək, nə baş verə bilər? Fikirlərinizi yoldaşlarınızla bölüş.

Tədqiqatın aparılması: Bu mərhələdə müəllim iş üsulu kimi BİBÖ-dən istifadə edə bilər. Cədvəlin birinci bölümünə «Hansı yol hərəkəti qaydalarını bilirəm» sualını qoymaq olar. Bu sualla bağlı cavablar konkretləşdirilərək cədvəlin 1-ci sütununda yazılır.

Qeyd. Cədvəlin ikinci bölümünə bəzən uşaqlar elə suallar qoyurlar ki, bu suallara cavab verməkdə müəllim özü də çətinlik çəkir. Müəllim bu cür hallarla üzləşərsə, həmin sualları ev tapşırığı kimi verə bilər.

Əldə olunan yeni məlumatlar BİBÖ cədvəlinin üçüncü sütununda yazılır.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Hərəkət zamanı niyə sürücü ilə söhbət etmək olmaz?
- Yol polisi vəzifəsini icra etməsə, nələr baş verə bilər?
- Minik avtomobillərinin qabaq oturacağında oturarkən nə məqsədlə təhlükəsizlik kəmərinə istifadə edilir?

Suallar cavablandırılır.

Tətbiqetmə: Dərsləyin 9-cu səhifəsindəki 2-ci tapşırıq icra edilir və necə yerinə yetirildiyi yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yol hərəkəti qaydalarına əməl etmək təhlükəsiz həyat üçün vacibdir, ona görə də yol hərəkəti qaydaları haqqında məlumatları daim genişləndirmək, nəqliyyat vasitələrində tələb olunan davranış qaydalarına riayət etmək lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, şərhətmə

3. AİLƏDƏ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.1.3. Ailədə və kollektivdə vəzifələrinin əhəmiyyətini izah edir.

3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ailədə öhdəsinə düşən vəzifələri şərh edir.

2. Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Siz kimlərə kömək edirsiniz?

Yönəldici suallar vasitəsilə müəllim bu köməyin ailə üzvləri ilə bağlanmasına nail olur.

Tədqiqat sualı: Ev işlərində valideynlərə necə kömək etmək olar?

Dərsləyin 10–11-ci səhifələrindəki mətn oxunur. Şəkillər nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər sayına görə qruplara bölünür.

I qrup. Evdə uşaqlar hansı işləri görə bilirlər? Siyahı tərtib edin.

II qrup. Uşaqlar ailə üzvlərinə necə kömək edə bilirlər? Kimə və hansı köməyi edə biləcəyinizi yazın.

III qrup. Uşaqların özünəxidmət işlərinə nələr daxildir? Cədvəli işləyin.

Özünəxidmət işləri		
səhər	günorta	axşam

3. AİLƏDƏ

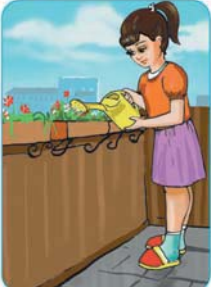
Ailə. Bu insanlar eyni mənzildə yaşayırlar. Hər gün işdən, məktəbdən evə qayıdarkən bir-birini sevinclə, təbəssümlə qarşılayırlar. Bir süfrə arxasında əyləşirlər. Birlikdə televizora baxır, mətbəxdə çalışır, otaqları səliqəyə salırlar. Qonaq gedir və sayahətə çıxırlar. Dostları da eyni mənzildə qarşılayıb, yola salırlar. Birlikdə sevinib-kədərlənirlər. Bir-birinin qayğısına qalır və qulluğunda dururlar.

10

Ailə üzvləri. Ailə üzvləri: baba, nənə, ata, ana, uşaqlar doğma və öziz insanlardır. Onlar hər işi öz aralarında bölürlər. Hər kəs ona aid olan işləri havasla yerinə yetirir. Onlar böyüklərə hörmət, kiçiklərə nəvaziş göstərməyi bacarırlar. Bir-birindən məsləhət alırlar. Mehriban danışıq, xoş sözlər eşidirlər.

Ev işlərində valideynlərimizə kömək edərək biz yeni bacarıqlara yiyələnirik.

1) Evdə hansı işləri özün görürsən? Gördüyün işləri dəftərinə yaz.
 2) Ailə üzvləri nə üçün bir-birinə kömək etməlidirlər? Fikrini izah et.
 3) Valideynlərinizə hansı işlərdə kömək edərsən? Bu zaman hansı bacarıqlara yiyələndi bilərsən? Fikirlərinizi yaz.

11

IV qrup. Ailə üzvlərinin bir-birinə köməyinin əhəmiyyəti nədir? Bu köməyin nəticələri haqqında fikirlərinizi yazın.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupun bir üzvü yoldaşları adından tədqiqatlarını elan edir. Şagirdlər evdə gördükləri işləri sadalayırırlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müəllim suallarla müzakirənin canlı olmasını təşkil edə bilər:

1. Evdə hansı işləri görməkdən xoşunuz gəlir?
2. Ailə üzvlərinizdən sizə kimin yardımçı olmasını istərdiniz?

Tətbiqetmə: Ailədəki vəzifələri və davranışları şagirdlərin özləri tərəfindən ümumiləşdirilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, hər bir şagird evdə və ailədə öhdəsinə düşən vəzifələri bilməlidir. Ailə üzvləri ilə mehriban, qayğıkeş münasibətlər qurmaq üçün bu, çox vacibdir. Qayğı, mehribanlıq olan ailə sağlam və xoşbəxt olur.

Qiymətləndirmə meyarları: şərhətmə, izahətmə

I	II	III	IV
Ailədə üzərinə düşən vəzifələrlə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə şərh edə bilir.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri şərh edərkən səhvlərə yol verir.	Ailədə üzərinə düşən vəzifələri sərbəst şəkildə şərh edir.
Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyəti ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilir.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini izah edərkən səhvlərə yol verir.	Ailə üzvləri arasında mehriban, qayğıkeş münasibətin əhəmiyyətini sərbəst şəkildə izah edir.

4. DAVRANIŞ MƏDƏNİYYƏTİ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyət

ALTSTANDART

Şagird:

- 2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir.
- 3.1.1. İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, təbrik etmək, kömək təklif etmək) əməl edir.
- 3.1.2. Etiketlərdən kənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Sadə nitq etiketlərinə əməl etməsini nümayiş etdirir;
- 2. Ünsiyyət etiketlərinə əməl etməyin əhəmiyyətini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.2.; X.d.: 2.2.4.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Suallar, rollu oyun

RESURSLAR

Plakat, şəkillər,
dərslük

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Hansı insanlara mədəni insan deyirsiniz?

Şagirdlər suala cavab verirlər.

Tədqiqat sualı: Ünsiyyət etiketlərinə əməl etməyin faydası nədir?

12-ci səhifədəki mətn vasitəsilə şagirdlər yoldaşını təqdim etmək, hal-əhval tutmaq, ad günü münasibətilə təbrik etmək kimi ünsiyyət mədəniyyəti ilə bağlı təsəvvürlərini genişləndirirlər.

Tədqiqatın aparılması: Cütlərə bir-birini təqdim etmək, salamlayıb hal-əhval tutmaq, bir-birini ad günü münasibəti ilə təbrik etmək, vidalaşmaq, bayramlaşmaq və s. tapşırıqlar verilir.

4. DAVRANIŞ MƏDƏNİYYƏTİ

Səhərdir. Valideynlərimi salamlayıram:
– Sabahınız xeyir olsun!
Onların üzündə təbəssüm oyanır. Mən bundan çox sevinirəm. Süfrə arxasında bir-birimizə deyirik:
– Nuş olsun!
Səhər mənzildən ilk çıxan «Salamat qalın!» söyləyir.
Evdəkilər cavab verirlər:
– Yaxşı yol!
Mən məktəbə yollanıram. Yolda sinif yoldaşım Turanla rastlaşıram.
O, yanındakı oğlanı mənə təqdim edir:
– Bu mənim dostum Adildir.
Biz tanış oluruq. Mən də adımlı deyirəm:
– Samirə.
Söhbət edə-edə məktəbə tərəf gedirik.
Yolu keçən bir yaşlı qadın əlində yük aparır. Biz ona yaxınlaşıırıq.
– İcaza verin, sizə kömək edək.
Təbəssümlə razılıq edir. Ayrılanda bizə deyir:
– Ömrünüz uzun olsun!
Məktəbin pilləkənləri ilə qalxanda müəllimlərdən biri ilə rastlaşıram.
Pilləkənlə birinci qalxmaq üçün ona yol verirəm:
– Buyurun!
Sinif yoldaşlarım Aygünü dövrəyə alıblar. Axı bu gün onun ad günüdür. Mən də onu təbrik edirəm.
– Aygün, ad günün mübarək olsun!
Aygün təşəkkür edir:
– Çox sağ ol, Samirə!
Dərs başlanır.
Beləcə biz hamımız müəllimlərimizin və valideynlərimizin nəsihətlərinə, məktəbimizin nizam-intizam qaydalarına uyğun olaraq davranışlarımızda mədəni olmağa çalışırıq.

- 1) Sən nə zaman üzr istəyirsən? Fikrini izah et.
- 2) Birisi köməyinə görə təşəkkür etməyəndə özünü necə hiss edirsən? Hissini sözlə təsvir et.
- 3) Hekayədəki uşaqlar nə üçün davranışlarında mədəni olmağa çalışırlar? Fikirlərini izah et.

12

– Bağışlayın, üzr istəyirəm.

– Mümkünsə, deyin, saat neçədir?
– Saat beş tamamdır.
– Təşəkkür edirəm.

– Salamat qal, mən gedirəm.
– Yaxşı yol.
– Sağ ol!

Nitq etiketləri:

Görüşəndə – salam, xoş gördük.
Ayrılanda – salamat qalın, görüşəndək.
Xəstələrə – yastığınız yüngül olsun!
Xahiş edəndə – icazənizlə, zəhmət olmasa.
Təşəkkür edəndə – minnətdaram, çox sağ olun.

Bunlar ünsiyyət, davranış normalarıdır.

Sənə, bu oğlan düzmi hərəkət edir?

Verilmiş nitq etiketlərindən istifadə edərək esse yaz.

13

İnformasiya mübadiləsi: Şagirdlər rollu oyun vasitəsi ilə tapşırığı icra edirlər və bir-birinin fəaliyyətini diqqətlə izləyir və öz fikirlərini bildirirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim qrup üzvlərinin daha çox hansı etikətdən istifadə etdiklərinə xüsusi diqqət yetirir. Şagirdlər həm öz qruplarının, həm də digər qrupların fəaliyyəti ilə bağlı münasibətlərini bildirə bilirlər.

Təbiiqetmə: 13-cü səhifədəki şəkillər və tövsiyələr vasitəsilə etikətdənkənar davranışları müəyyənləşdirirlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Dərs yekunlaşır. Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, insanlar bir-biri ilə ünsiyyət zamanı müəyyən etikətlərə riayət etməlidirlər. Ünsiyyət etikətlərinə riayət etmək insanların əhvali-ruhiyyəsini yüksəldir, onları bir-birinə yaxınlaşdırır.

Qiymətləndirmə: Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud «+» işarəsi qoymaqla hər bir şagirdi aşağıdakı meyar cədvəli ilə də qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	İnsanlararası ünsiyyət etiketlərini sadalayır.				
2.	Ünsiyyət etiketlərini fərqləndirir.				
3.	Ünsiyyət etiketlərinə əməl edir.				
4.	Etikətdənkənar davranışlara tənqidi münasibət bildirir.				

5. GÜN REJİMİ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.1. Gün rejiminin nümunəsində vaxtdan səmərəli və qənaətlə istifadə etdiyini nümayiş etdirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Vaxtdan səmərəli istifadə etməyin əhəmiyyətini izah edir;
2. Gün rejiminin faydasını izah edir;
3. Gün rejimini tərtib edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.2.2., 4.2.4., F.t.: 1.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
karusel

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
zəngli saat

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim həmin gün görməli olduğu işləri sadalayır və şagirdlərə sual verir:

– Mən bu işləri necə çatdıracağam?

– Necə edim ki, bu gün bu işlərin hamısını yerinə yetirə bilim?

Şagirdlərin fikirləri dinlənilir.

Tədqiqat sualı: Günü planlaşdırmağın əhəmiyyəti nədir?

Dərsliyin 14–15-ci səhifələrindəki material oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim qruplara üzərində dərsliyin 14–15-ci səhifələrindəki saatlar göstərilmiş iş vərəqləri təqdim edir. Onlara bir gün ərzində nə edəcəklərini ardıcıl şəkildə saatlar üzrə planlaşdırmağı təklif edir.

Qruplar karusel üsulu ilə iş vərəqindəki tapşırığı yerinə yetirirlər.

5. GÜN REJİMİ

Məktəbdən evə gələndə. Sən məktəbdən gələn kimi nə edəcəyini bilirsənmi? Mən bilərəm. Əvvəlcə əllərimi yuyuram. Nəhar edib bir qədər dincəlirəm. Dərslərimi hazırlayıram. Otağıma səliqəyə salıram, dibçəkdəki güllərə su verirəm. Sonra şəkil çəkir, mütaliə edir, musiqi dinləyir və televizora baxıram. Həyatda dostlarımla oynamağa da vaxt ayırıram. Mən heç zaman yorulmuram, həmişə şən və gülməli oluram.

Mənim gün rejimim. Bütün işləri vaxtında yerinə yetirmək üçün günü düzgün bölməyi bacarmaq lazımdır. Buna gün rejimi deyirlər. Hər kəs gün rejimini özü hazırlamalı və ona əməl etməlidir.

Oynayıram. 7:00-7:20
İdman edirəm. 7:20-7:40
Yuyunuram. 7:40-8:00
Səhər yeməyini yeyirəm.
Məktəbə yollanıram.

8:00-12:10 Məktəbdə oluram.
12:10-12:30 Məktəbdən gəlirəm.
12:30-14:00 Paltarımı dəyişirəm, əllərimi yuyuram və nəhar edirəm.
14:00-17:00 İstirahət edirəm və ev tapşırıqlarını yerinə yetirirəm.
17:00-19:00 Dostlarımla oynayıram, sonra axşam yeməyini yeyirəm.
19:00-21:00 Televiziya verilişlərinə baxıram, sevdiyim işlərlə məşğul oluram.
21:00-7:00 Yatıram.

1) Sən gününü necə bölürsən? Dəftərinə yaz.
2) Günü səmərəli keçməsi üçün nə etmək lazımdır? Fikirlərini yoldaşlarımla bölüş.
3) «Vaxt qızıldır» atalar sözünün mənasını necə izah edə bilərsən? Fikrini dəftərinə yaz.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird işlərinin nəticələri haqqında məlumat verir. Qruplar bir-birinin işi ilə tanış olurlar. Bu mərhələdə müəllim şagirdlərin işlərini planlaşdırarkən hansı ardıcılığa əməl etdiklərinə diqqət yetirir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Sonra aşağıdakı suallarla şagirdlərə müraciət etmək olar:

- Gündəlik işinizi planlaşdırarkən kimin yardımından istifadə edirsiniz?
- Nə üçün günün bu vaxtında istirahət edirsiniz?
- Dərs oxumaq üçün niyə bu saatları nəzərdə tutursunuz?
- Gün rejiminizi planlaşdırarkən nəyi ən vacib iş hesab edirsiniz?

Tətbiqetmə: Şagirdlərə öz gün rejimlərini tərtib etmək tapşırılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, gün rejimini qurmağı bacarmaq vacibdir, çünki bu, vaxta qənaət etməyə və vaxtdan səmərəli istifadə etməyə imkan verir.

Qiymətləndirmə: Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud «+» işarəsi qoymaqla hər bir şagirdi aşağıdakı meyar cədvəli ilə də qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Vaxtdan səmərəli istifadə etməyin əhəmiyyətini izah edir.				
2.	Gün rejiminin faydasını izah edir.				
3.	Gün rejimini tərtib edir.				

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) Məktəbdə dərslər 13.00-da qurtararsa, şagirdin dərslərini hazırlaması üçün münasib vaxtı müəyyən et.

A) 19.00-dan – 20.00-dək ☐

B) 17.00-dan – 18.00-dək ☐

C) 14.00-dan – 17.00-dək ☐

2) Vaxtın qədrini nə üçün bilmək lazımdır?

3) Məktəbdə bütün şagirdlər borcludurlar:

A) tənəffüsdə bufetə getməyə ☐

B) nizam-intizam qaydalarına əməl etməyə ☐

C) meydançada futbol oynamağa ☐

4) Məktəbdə şagirdlərə aid olanların altından xətt çək.

Növbətçilik, sinfə rəhbərlik, avadanlıqları qorumaq, intizamlı olmaq, yoldaşlarla mehriban davranmaq, məktəbi təmir etmək.

5) Sərnişinlərin minməsi üçün avtobus harada dayanmalıdır?

A) yolun ortasında ☐

B) sərnişinlərin istədikləri yerdə ☐

C) dayanacaqda ☐

6) Miniklə yox, öz ayaqları ilə gedən adama deyilir.

p y d

7) Bu nişanlardan hansı yeraltı keçidi göstərir?

☐☐☐

8) Biri yol nişanı deyil:

☐☐☐

9) Evdə hansı işləri görürsən?

6. SAĞLAMLIQ NƏDİR?

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

4.1.1. Sağlam həyat tərzini haqqında mülahizələrini şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. İnsanın normal fəaliyyətinin onun fiziki sağlamlığı ilə əlaqəsini şərh edir.

İNTEQRASIYA

A.d. 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Anlayışın
çıxarılması,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim sağlam və xəstələnmiş uşağın ümumi vəziyyətini, əhvali-ruhiyyəsini sözlə təsvir edir. Sonra şagirdlərdən soruşur: «Sizcə, bu uşaqlar bir-birindən niyə belə çox fərqlənir?» Yönlədirici suallarla onların «sağlamlıq» anlayışını çıxarmalarına nail olur.

Tədqiqat sualı: Sağlamlığın əhəmiyyəti nədir?

16–17-ci səhifələrdəki mətn oxunduqdan sonra 17-ci səhifədəki şəkillər sözlə ifadə olunur və müqayisələr aparılır.

Tədqiqatın aparılması: Tədqiqatın aparılması üçün müəllim şagirdlərə iş vərəqləri paylayır. İş vərəqləri təxminən aşağıdakı kimi tərtib oluna bilər:

İNSANIN ƏLAMƏTLƏRİ

- 1) dostları ilə görüşür
- 2) dərslərini hazırlaya bilmir
- 3) hərəkətli oyunları sevir
- 4) yaxşı oxuyur
- 5) şəxsi gigiyenaya hər zaman əməl edir

+	-

- 6) dostları ilə görüşmək istəmir
- 7) süfrəyə əyləşəndə əllərini yumur
- 8) dərslərini hazırlayır
- 9) idmanla məşğul olur
- 10) kompüter arxasında çox vaxt keçirir

6. SAĞLAMLIQ NƏDİR?

Sağlam olanda. Hər bir insan istəyir ki, sağlam olsun. Sağlamlıq insan üçün qiymətli nemətdir. Sağlamlıq xoş əhvali-ruhiyyə və uzun ömür deməkdir. Sağlam insan işlərinin öhdəsindən asanlıqla gəlir.

1) Nə üçün bayramlarda, ad günlərində bir-birini təbrik edənlər, adstən, «Sənə uzun ömür, cənsağlığı arzulayıram» – deyirlər? Fikirlərini dəftərində yaz.

2) Şəkillər əsasında sağlam insanın vəziyyətini sözlə təsvir et.

16

Xəstələnəndə. Xəstələnəndə insanın əhvalı pozulur, iştahası olmur. Özünü pis hiss etdiyi üçün öhdəsinə düşən işləri yaxşı və vaxtında yerinə yetirə bilmir. Ona görə sağlamlığı qorumaq lazımdır.

1) 16-cı və 17-ci səhifələrdəki şəkillərdə gördüyün uşaqların vəziyyətində hansı fərqlər var? Dəftərində cədvəl çək və həmin fərqləri yaz.

Sağlam olanda	Xəstələnəndə

2) Sonco, insan hansı səbəblərdən xəstələnir? Fikirlərini dəftərində yazıb izah et.

17

Şagirdlərə qarışıq şəkildə verilən bu əlamətləri düzgün qruplaşdırmaq təklif olunur.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird işlərinin nəticələri haqqında məlumat verir. Qruplar bir-birinin işi ilə tanış olurlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Bu mərhələdə aşağıdakı müzakirə sualları verilə bilər:

- Niyə hamı sağlam olmaq istəyir?
- Sağlam olmağa kömək edən fəaliyyətlər hansılardır?

Cavablar müzakirə edilir.

Tətbiqetmə: Dərsliyin 16-cı səhifəsindəki 1-ci tapşırığı icra etmək təklif oluna bilər. Şagirdlər sualla bağlı fikirlərini yazılı, yaxud şifahi təqdim edirlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, insanın normal fəaliyyəti üçün sağlamlıq çox vacib amildir. Ona görə də sağlamlığı qorumaq lazımdır. Sağlamlığı qorumaq üçün isə müəyyən vərdislərə və bacarıqlara yiyələnməliyik.

Qiymətləndirmə meyarı: şərhətmə

Şagird üçün özünüqiymətləndirmə cədvəli

«Hə» – cavabını verirsinizsə – 😊
«Yox» cavabını verirsinizsə – ☹️

1.	Mən sağlamlığın nə olduğunu bilirəm	
2.	«Sağlamlığın faydası nədir?» başqalarına izah edə bilirəm	

7. SAĞLAM OLMAĞIN YOLLARI

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

4.1.1. Sağlam həyat tərzini haqqında mülahizələrini şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. İnsanın sağlamlığının onun həyat tərzindən asılı olmasını şərh edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.1.; F.t.: 1.1.1., 1.1.3., 1.3.4.,
2.1.2.; Mus.: 2.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
maqnitofon

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə partalardan kənara çıxıb ayaq üstə durmağı, onlara səsləndirilən musiqinin tempinə uyğun hərəkət etməyi tapşırır. Maqnitofonda Oqtay Zülfüqarovun «Kim sevirse idmanı» mahnısı ifa olunur. Müəllim və uşaqlar birlikdə mahnını ifa edə-edə ritmə uyğun hərəkətlər edirlər. Sonra müəllim şagirdlərə sual verir:

– Uşaqlar, idman nə üçün lazımdır?

Şagirdlərin cavabları dinlənir.

Tədqiqat sualı: Sağlamlığa necə nail ola bilərik?

18–19-cu səhifələrdəki mətnin oxunuşu bir nəfər şagirdə həvalə olunur.

7. SAĞLAM OLMAĞIN YOLLARI

Düzgün qidalanma və gigiyena. Sağlam olmaq istəyən insan, ilk növbədə, düzgün qidalanmalıdır. Hər gün müəyyən olunmuş vaxtda yeməli, təzə, vitaminli qidalar qəbul etməlidir. Sağlamlığın ikinci şərti isə şəxsi gigiyena qaydalarına əməl etməkdir. Yeməkdən əvvəl əlləri yumaq vacibdir. Səhər və yatmadan qabaq dişləri fırçalamaq lazımdır. Vaxtli-vaxtında çimmək də sağlamlığı qorumağa kömək edir.

Yuxu rejimi, təmiz hava, hərəkət. Axşam saat 9-dan gec olmayaraq yatmaq, səhər 7-dən gec olmayaraq oyanmaq lazımdır. Açıq havada olmaq, idman hərəkətləri etmək sağlamlığın əsas şərtlərindəndir. Oturduğu və yatdığı otağın havasını dəyişmək sağlamlıq üçün çox vacibdir. Həmişə mehriban, gülürüz olmaq da insanın sağlamlığına müsbət təsir edir.

18

Fəslə uyğun geyinmək. Fəslə və hava şəraitinə uyğun geyinməyin də sağlamlıq üçün böyük əhəmiyyəti var. Bu, insanı xəstələnməkdən qoruyur. Hər fəslin özünə uyğun geyimi var. Fəsilər və hava şəraiti dəyişdikdə geyim də dəyişməlidir.

- 1) Sağlam olmaq üçün nə etmək lazımdır? Fikirlərinizi izah et.
- 2) Hava şəraitinə uyğun geyinməyin qaydalarını şərh et.
- 3) Geyimlərin adlarını fəsilərə uyğun qruplaşdırıb dəftərinə yaz.

19

Tədqiqatın aparılması: Qruplara iş vərəqləri paylanılır. İş vərəqlərində təxminən aşağıdakı kimi suallar qoyula bilər:

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3	İş vərəqi 4	İş vərəqi 5
Gigiyena qaydalarına riayət etməyin sağlamlıq üçün əhəmiyyəti nədir?	İdmanla və fiziki işlə məşğul olmağın sağlamlıq üçün nə əhəmiyyəti var?	Düzgün qidalanmağın sağlamlıq üçün nə əhəmiyyəti var?	Təmiz havada gəzməyin sağlamlıq üçün əhəmiyyəti nədir?	Yuxu rejiminə əməl etməmək sağlamlığa necə ziyan vura bilər?

İnformasiya mübadiləsi: İş vərəqləri lövhədən asılır və müzakirə olunur. İş vərəqlərində yazılanların hər birinin əhəmiyyəti ayrıca qeyd edilir. Nəticə çıxarılır ki, sağlam olmaq üçün bunların hamısı vacibdir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim şagirdlərə əlavə suallar verə bilər. Məsələn:

- Təcili yardım çağırmaq üçün hansı telefon nömrəsinə zəng edirsiniz?
- Vaxtli-vaxtında yuyunmağın faydası nədir?
- Gün rejiminə əməl etməyin sağlam olmağınız üçün hansı faydalarını söyləyə bilərsiniz?

Tətbiqetmə: Şagirdlərə «Mən sağlamlığımı necə qoruyuram» adlı esse yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, sağlamlıq insanın həyat tərzilə birbaşa bağlıdır. Sağlamlığı qorumağın əsas yolları düzgün qidalanma, idman, şəxsi gigiyena qaydalarına və yuxu rejiminə əməl etməkdir.

Qiymətləndirmə meyarı: şərhətmə

8. YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN NECƏ QORUNMALI?

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

4.1.2. Yoluxucu xəstəliklərdən (qrip, angina) qorunma yollarını sadə formada şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Qrip və angina xəstəliklərinin əlamətlərini bildiyini nümayiş etdirir;
2. Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmağın sadə yollarını izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, şəkillər,
pambıq, salfet,
spirt, tibbi respirator

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə təxminən bu məzmununda bir əhvalat danışır: «Bir gün sinifdə bir uşaq özünü pis hiss etdi. Müəllim ona yaxınlaşdı və gördü ki, uşağın üzündə və qollarında qırmızı səpgilər var. O, şagirdi evə göndərdi. Səhəri gün həmin şagirdin parta yoldaşı da eyni vəziyyətə düşdü. Sonrakı gün bir neçə şagird dərsə gəlmədi».

Sonra müəllim şagirdlərə müraciətlə soruşur:

– Uşaqlar, sizcə, sinifdəki uşaqlara nə olmuşdu?

– Nəyə görə bu vəziyyət əvvəlcə bir uşaqda, daha sonra bir neçəsində müşahidə olundu?

Şagirdlər sinifdəki şagirdlərin xəstələndiyini və xəstəliyin bir uşaqdan digərinə keçdiyini bildirirlər.

Qeyd: *Motivasiya mərhələsində müəllim resurslardakı tibbi ləvazimatları göstərüb, «bu vasitələr nə üçündür? Biz onlardan nə zaman və nə üçün istifadə edirik?» sualını verə bilər.*

Tədqiqat sualı: Yoluxucu xəstəliklər hansılardır və biz onlardan necə qoruna bilərik?

8. YOLUXUCU XƏSTƏLİKLƏRDƏN NƏCƏ QORUNMALI?

Yoluxucu xəstəliklər. Sağlamlığını qorumayan hər bir insan xəstələnə bilər. Xəstəliklərin bir qismi yoluxucudur. Yoluxucu xəstəliklər xəstə adamdan sağlam adama keçib sürətlə yayılır. Bu cür xəstəlikləri bakteriya və viruslar törədir. Onlar adi gözlə görünməyən kiçik canlılardır.

Angina. Angina yoluxucu xəstəlikdir. Tərlənmiş halda soyuq su içmək, yaxud dondurma yemək də angina xəstəliyinə səbəb ola bilər. Angina xəstəliyini el arasında «boğazgəlmə» də adlandırırlar. Bu zaman insanın hərəkəti qalxır. Boğazında kəskin ağrı və irin yaranır. Xəstəlik anginalı xəstənin istifadə etdiyi yuyulmamış qab-qacaqdan keçə bilər.

Qrip. Qripə xəstələnmiş insanın da hərəkəti yüksəlir, öskürür, asqırır, nəfəs alması çətinləşir. Özgin olur, boğazında ağrı hiss edir, başı ağrıyır. Özündə belə əlamətləri hiss edən uşaq dərscə gəlməməlidir. Evdə valideynlərinin və həkimin nəzarətində, yataq rejimində olmalıdır. Qripə xəstəliyində müalicə etmək lazımdır. Qripin ağrılaşması daha ciddi xəstəliklərin yaranmasına səbəb ola bilər.

Yoluxucu xəstəliklərdən necə qorunmaq olar? Düzgün qidalanma, təmizlik, idman və vaxtında edilən peyvəndlər uşaqları xəstəliklərdən qoruyur. Peyvənd hər hansı xəstəliyin qarşısını almaq və ya onu zəiflətmək üçün bədənə xüsusi maddənin daxil edilməsidir.

Peyvənd olunmadan qorxmaq lazım deyil. Çünki peyvənd uşaqları xəstəliklərdən qoruyur.

20

QRİPDƏN ÖZÜNÜ VƏ BAŞQALARINI QORU

- 1) Sənə məlum olan yoluxucu xəstəliklərin adını dəftərinə yaz.
- 2) Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq yolları haqqında mətn tərtib et.

21

Şagirdlər dərslikdə mövzu ilə bağlı mətni oxuyurlar. Dərsliyin 20-ci səhifəsindəki material üzərində iş zamanı peyvənd, vaksin sözlərinin izahı da nəzərə alınə bilər.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplarda birləşərək iş vərəqində tədqiqat işini davam etdirirlər. İş vərəqlərindəki tapşırıq aşağıdakı formada ola bilər:

Qeyd olunmuş yoluxucu xəstəliklərin əlamətlərini və onlardan qorunma yollarını göstərin.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup liderləri tədqiqatlarının nəticələrini təqdim edirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar verilə bilər:

– Yoluxucu xəstəliklərin hansı əlamətləri var?

– Yoluxucu xəstəliklərə biganə qalmaq nəyə səbəb ola bilər?

Təbiiqetmə: Dərsliyin 21-ci səhifəsindəki 2-ci tapşırığı icra etməyi tapşıra bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, hər hansı yoluxucu xəstəliyə tutulmamaq üçün onu başqa xəstəliklərdən fərqləndirmək və sadə qorunma yollarını bilmək vacibdir. Bundan başqa, yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq üçün peyvənd də etibarlı vasitədir.

Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud «+» işarəsi qoymaqla hər bir şagirdlərin fəaliyyətini aşağıdakı cədvəldə verilən meyarlarla da qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Yoluxucu xəstəlikləri sadalayır.				
2.	Yoluxucu xəstəliklərin əlamətini söyləyir.				
3.	Onlardan qorunmanın sadə yollarını şərh edir.				

9. TƏHLÜKƏLƏRDƏN QORUNMAĞI HAMİ BACARMALIDIR

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.2.1. Məişətdə istifadə olunan qaz və elektrik avadanlıqlarının, habelə alışdırıcı, dəşici və kəsici alətlərin hansı hallarda təhlükə mənbəyinə çevrildiyini sadə formada təsvir edir.
- 4.2.2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri (gəzinti qadağan olunan yerlər, elektrik və qaz qurğuları) tanıyır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ehtiyatsız davranıqda məişət avadanlıqlarının təhlükə mənbəyi olduğunu izah edir;
2. Ətrafda həyat üçün təhlükəli olan yer və obyektləri tanıdığını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Tex.: 1.3.4., 2.1.3.; İnf.: 3.2.6.;
F.t.: 2.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Suallar, yaradıcı
əsrin yaradılması

RESURLAR

Dərslik, elektrik
cihazlarından, dəşici,
kəsici alətlərdən
nəmunələr

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim dərsə sorğu ilə başlayır.

- Avtomobillər hərəkət edən zaman uşaqlar istədikləri vaxt yolu keçsələr, nə baş verə bilər?
- Bu halları nə adlandırırıq?

Müəllim şagirdlərin cavablarını ümumiləşdirir.

Tədqiqat sualı: Ətrafda hansı təhlükələr var və onlardan necə qorunmaq olar?

Mövzu ilə bağlı material oxunur.

9. TƏHLÜKƏLƏRDƏN QORUNMAĞI HƏMİ BACARMALIDIR

Bu zaman nə baş verə bilər?

Məişət avadanlıqlarından istifadə zamanı. İnsanlar məişətdə qaz sobası, soyuducu, paltaryuyan, fen, televizor, radio, lampa, qaçıq, bıçaq, çəkic, burğu və digər alət və cihazlardan istifadə edirlər. Bunlara məişət avadanlıqları da deyilir. Bu avadanlıqlardan istifadə etmək üçün əvvəlcə onlardan istifadə qaydalarını öyrənmək lazımdır. Bu, təhlükəsizlik üçün çox vacibdir.

1) Ailədə valideynlərin hansı məişət cihazlarından istifadə etməyinə icazə verirlər? Sənə, nə üçün? İzah et.

2) Yanğın törədən bəzi məişət avadanlıqlarının adlarını dəftərinə yaz.

22

Məişət avadanlıqlarından istifadə qaydalarına əməl etməyəndə, həyat üçün təhlükə yarana bilər. Məsələn, qaz sobasında qazın açıq qalması çox təhlükəlidir. Çünki bu, zəhərlənməyə, partlayışa və yanğına səbəb ola bilər. Ona görə də evdən çıxarkən qaz kranının bağlandığına əmin olmaq lazımdır.

Elektrik cihazlarını şəbəkəyə qoşanda, yaxud şəbəkədən ayrılarda tələsmək, naqili dartmaq olmaz. İşləyən elektrik cihazına yaş əllə toxunmaq təhlükəlidir.

Digər təhlükələr və onlardan qorunmaq yolları. Tikinti işləri gedən yerlərdə oynamaq olmaz. Kənd yerlərində yaşayan uşaqlar bilməlidirlər ki, çay kənarında oynamaq təhlükəlidir. Həyatda oynadığın zaman tanımadığın bir adam sənə yaxınlaşıb onunla gəzməyə getməyi təklif edərsə, getmə. Çünki o, pis niyyətli adam ola bilər.

Təhlükəsizliyini qorumaq üçün sən başqa qaydalara da əməl etməlisən. Həç vaxt nə olduğunu bilmədiyini əşyalara toxunma! Bu, çox təhlükəli ola bilər.

Ərzaq alarkən onun təzəliyinə əmin olmaq lazımdır. Çünki istifadə vaxtı keçmiş qida məhsulları da həyat üçün təhlükə yarada bilər.

Həyətlərdə olan elektrik qurğularının yaxınlığında gəzmək və oynamaq da həyat üçün təhlükəli ola bilər.

Şəkillərdəki davranışların nə üçün təhlükəli olduğunu izah et.

1) Qaz sobası ilə ehtiyatsızlıq nələrə səbəb ola bilər? Nəticələri şərh et.

2) Nə üçün naməlum əşyalara toxunmaq olmaz? Bunun mənfi nəticələrini izah et.

3) Oynamaq üçün münasib olan yerlərin adını dəftərinə yaz.

23

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər kiçik qruplarda tədqiqat işini davam etdirirlər. Hər qrup iş vərəqində təqdim edilmiş sözlərdən istifadə edərək göstərilən mövzuda kiçik hekayə qurur, yaxud rəsm çəkir.

I qrup. «Mən məişət cihazlarından istifadə edə bilirəm» – tozsoran, saçqurudan, televizor, soyuducu və s.

II qrup. «Tikinti meydançasında» – qaldırıcı kran, uşaqlar, kərpic, təcili tibbi yardım.

III qrup. «Evdə yanğın» – ütü, paltar, uşaq, yanğınsöndürən, təcili tibbi yardım.

IV qrup. «Yolda hadisə» – top, uşaqlar, avtomobil, yol polisi, təcili tibbi yardım.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup üzvləri işlərini təqdim edirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin il ərzində öyrəndiklərini əlaqələndirmək, təhlükələrdən qorunmaq yolları barədə bildiklərini nümayiş etdirməsinə şərait yaratmaq məqsədilə yönəldici suallar verilə bilər.

Tətbiqetmə: Nümunələr əsasında elektrik cihazlarından, dəşici və kəsici alətlərdən istifadə qaydaları əyani göstərilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, sağlamlığını qorumaq istəyən hər bir kəs məişət avadanlıqları ilə qaydalara uyğun davranmalıdır. Tikinti meydançalarının, işıq və qaz qurğularının yaxınlığında, kənd yerlərində çay kənarında, mina partlaması ehtimalı olan ərazilərdə oynamaq həyat üçün təhlükəlidir. Ümumiyyətlə, hər yerdə və hər zaman təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmək lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, nümayişetdirmə

10. QƏZA BAŞ VERƏRSƏ

Məzmun xətti: Sağlamlıq və təhlükəsizlik

ALTSTANDART

Şagird:

- 4.3.1. Fövqəladə halları əlamətlərinə görə (təbii, texnogen) fərqləndirir.
- 4.3.2. Qəzalardan mühafizə vasitələrini təyinatına görə izah edir.
- 4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə özünü-mühafizə bacarıqları nümayiş etdirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Təbii və texnogen qəzaları fərqləndirir;
2. Qəzalar zamanı özünümühafizə qaydalarını izah edir;
3. Süni yolla ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə bacarıqlarını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

F.t.: 4.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik
qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Suallar, karusel

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri, respirator, özünümühafizə vasitələri, zəlzələ zamanı davranış qaydalarını göstərən plakat

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim tibb respiratorunu və texnogen qəzalar zamanı istifadə olunan respiratoru göstərərək soruşur:

– Bunlar nə üçündür?

Şagirdlərin mülahizələri dinlənir. Müəllim şagirdlərin cavablarını ümumiləşdirir: tibbi respirator yoluxucu xəstəliklərdən qorunmaq üçündür. İkinci respirator texnogen qəzalar zamanı istifadə olunur.

Qeyd: Müəllim bu dərsi praktik dərs kimi də qura bilər. Bu zaman şagirdlərə özünümühafizə vasitələrini göstərərək onların təyinatını müəyyənləşdirməyi, onlardan istifadə qaydalarını izah etməyi tapşırmaq olar. Şagirdlərə süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə

bacarıqlarını nümayiş etdirmələrini təklif etmək, belə şərait yaratmaq mümkün olmadıqda isə dərsi dərslikdə verilmiş mövzu ətrafında qurmaq da olar. Bu zaman şagirdlərin nəzəri bilikləri yoxlanılır.

Dərsləyin 22–26-cı səhifələrindəki materiallar üzərində iş aparılır, mətn oxunur, izah olunur, suallar cavablandırılır.

Özünü mühafizə bacarıqlarına yönəlmiş biliklərin yoxlanılması üçün qrup tapşırıqlarını vermək olar.

Tədqiqatın aparılması:

I qrup. Hansı hadisələr fəvqəladə halın yaranmasına səbəb ola bilər?

II qrup. Olduğunuz binada yanğın baş verərsə, necə hərəkət etmək lazımdır.

III qrup. Zəlzələ zamanı necə davranmaq lazımdır?

IV qrup. Özünü mühafizə vasitələrinə nələr aiddir və onlardan hansı hallarda istifadə olunur?

Qruplarda birləşən şagirdlər bildikləri məlumatları yazırlar. Qruplar iş vərəqlərini karusel üsulu ilə bir-birinə ötürürlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, qəzalar zamanı özünü mühafizə qaydalarını bilmək təhlükəsizlik üçün vacibdir. Sağlamlığını qoruyan hər bir şəxs bu qaydaları öyrənməlidir. Çünki belə qəzalar zamanı ətraf mühitə toz və zəhərli maddələr, tüstü yayılır. İnsanlar nəfəs alanda toz, tüstü və zəhərli maddə zərrəcikləri onların orqanizminə düşüb ona ziyan vurur.

Qeyd: Müəllim dərsi öz seçiminə görə yerli şəraiti nəzərə almaqla özünü mühafizə qaydalarına da həsr edə bilər. Bütün hallarda dərsin məqsədi bu qaydaların öyrənilməsi və bacarığa çevrilməsidir.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, izahetmə, nümayişetmə

Müəllim hər səviyyənin sütununda müəyyən bal, yaxud «+» işarəsi qoymaqla hər bir şagirdlərin fəaliyyətini aşağıdakı cədvəldə verilən meyarlarla da qiymətləndirə bilər.

Nö	Qiymətləndirilən bacarıqlar	Çətinliklə	Qismən	Orta səviyyədə	Yüksək səviyyədə
1.	Təbii və texnogen qəzaları fərqləndirir.				
2.	Qəzalar zamanı özünü mühafizə qaydalarını izah edir.				
3.	Süni yolla ekstremal vəziyyətlərdə özünü mühafizə bacarıqlarını nümayiş etdirir.				

Texnogen qəza zamanı. Bəzən insanların özlərinin səbəb olduğu texnogen qəzalar: yanğınlar, partlayışlar baş verir.

Texnogen qəzalar zamanı ətraf mühit toz və zəhərli maddələrlə çirklənir. Belə hallarda insanların özlərini tozun və zəhərli maddələrin təsirindən qoruması üçün müxtəlif vasitələr mövcuddur. Əleyhqaz və respiratorlar belə vasitələrdəndir. Diqqət etsən, insanların çox olduğu böyük binalarda qırmızı rəngli balonlar görə bilərsiniz. Bunlar yanğınsöndürmə balonlarıdır. Yanğınsöndürmə balonları yenicə başlayan yanğıni tez söndürmək üçündür.

BU TELEFON NÖMRƏLƏRİNİ YADDA SAXLA:

YANĞINSÖNDÜRMƏ XİDMƏTİ	101
POLİS BÖLMƏSİ	102
TƏCİLİ TİBBİ YARDIM	103
QAZ QOZA XİDMƏTİ	104
FƏVQƏLADƏ HALLAR NƏZİRLİYİ	112

OLDUĞUN BİNADA YANĞIN BAŞ VERƏRSƏ:

- Təmkinlə hərəkət et, özünü üzmə.
- Yanğından mühafizə xidmətinə zəng et, ünvanı dəqiq söyləməyə çalış.
- Binanı tərk et.
- Otaqdan çıxmağa macal tapmasan, tüstüdən boğulmamaq üçün döşəməyə uzan.
- Tüstüdən qorunmaq üçün ağız və burnunu yaş dəsmalla ört.

1) Təbii və texnogen hadisələrin fərqi izah et?
2) 112 nömrəli telefona hansı hallarda zəng etmək lazımdır? Bu halları dəfərdə qeyd et.

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) İdmanla məşğul olmasaq, nəyi itirərik?

- A) pulumuzu ☐ B) dostlarımızı ☐ C) sağlamlığımızı ☐

2) Sağlamlığın şərti hansılardır?

- A) idmanla məşğul olmaq, təmizkarlıq ☐
B) çox yemək, isti su ilə yuyunmaq ☐
C) tez yatmaq, gec oyanmaq ☐

3) Cümləni tamamlayın:

_____ sağlam ruh olar.

4) Bunlardan şəxsi gigiyenaya aid olanı hansıdır?

- A) kitab oxumaq ☐
B) qaçmaq ☐
C) dişləri fırçalamaq ☐

5) Yoluxucu xəstəliklərdən qorunmağın ən əlverişli yolunu göstərin.

1. ☐ təmizlik 2. ☐ çox yemək 3. ☐ idman 4. ☐ yatmaq 5. ☐ qənaət

A) 2,4 ☐

B) 3,5 ☐

C) 1,3 ☐

6) Angina xəstəliyinin əlamətlərini yazın.

7) Qrip xəstəliyinin əlamətlərini yazın.

8) Siz necə geyinməyi xoşladığınızı əsaslandırın.

A) zövqə görə ☐ B) hava durumuna görə ☐ C) imkana görə ☐

9) Mənzildən çıxarkən təhlükəsizlik üçün nələri yoxlamaq lazımdır?

10) Mənzildə stəkan əlinizdən düşüb sınsa, nə etmək lazımdır?

11) Aşağıdakı telefon nömrələri hansı təşkilatlara aiddir?

101

102

103

104

112

11. YER KÜRƏSİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənasını bildiyini nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Riy.: 3.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə, ziqzaq

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
qlobus, Günəş sistemi-
nin planetlərini göstərən
plakat, dünya xəritəsi

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim xəritəni lövhədən asır, qlobusu stolun üstünə qoyub şagirdlərə belə bir sualla müraciət edir: – Sizcə, bu nədir?

Şagirdlərdən cavablar alındıqdan sonra fikir ümumiləşdirilir: qlobus üzərində yaşadığımız Yerin kiçildilmiş modelidir. Qlobus kürə şəklindədir. Deməli, üzərində yaşadığımız Yer kürə formasındadır.

Tədqiqat sualı: Yer üzərindəki təbiət varlıqları (dağlar, dənizlər və s.) qlobusda və xəritədə necə göstərilir?

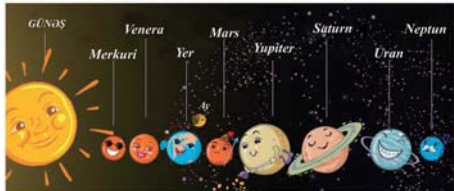
Şagirdlərə lövhədən asılmış xəritə və plakatı müşahidə etmək təklif olunur. Dərsləyin 28 və 29-cu səhifələrindəki mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplara bölünür və qruplar daxilində nömrələnirlər. Hər qrupdakı eyni nömrəli şagirdlərdən ekspert qrupu yaradılır.

Müəllim Yer kürəsi haqqında dərslikdəki mətni üç hissəyə bölüb ekspert qrupundakı şagirdlərə paylayır. Hər ekspert mətnin ona düşən hissəsini oxuyur və plakatı tədqiq edərək

11. YER KÜRƏSİ

Səkkiz planetdən biri. Bir dəfə müəllimimiz bizə Günəş və planetlər haqqında danışdı. O dedi ki, üzərində yaşadığımız Yer Günəşin ətrafında fırlanan səkkiz planetdən biridir. Yer digər yeddi planetdən fərqlənir. Yerdəki canlı aləm o biri planetlərdə yoxdur.

Planetlər

Qlobus

Qlobus və xəritə. Qlobus Yerin kiçik modelidir. Xəritə isə Yer kürəsinin, yaxud onun ayrı-ayrı hissələrinin kiçildilmiş təsviridir. Qlobusda və xəritədə məlumatlar xüsusi işarələrlə verilir. Bunlara şərti işarələr deyilir. Məsələn, yer üzündəki okean və dənizləri, çayları, dağları, düzənlikləri göstərmək üçün qlobusda və dünya xəritəsində müxtəlif rənglərdən istifadə olunur.

Xəritə və qlobusun çox hissəsi mavi rəngdədir. Mavi rəng suları göstərir. Demək, Yer kürəsi üzərində çox sahəni su, yəni dəniz və okeanlar tutur. Qlobus və xəritəyə diqqət edəndə bəzi yerlərin açıq, bəzi yerlərin isə tünd rəngləndiyini görürük. Bu ona görə belədir ki, suların dərinliyi

hər yerdə eyni deyil. Bunu göstərmək üçün dərin yerlər tünd, dayaz sular isə açıq mavi rəngləndir.

Dağlar qəhvəyi rənglə göstərilir. Hündür dağlar tünd qəhvəyi rəngdə verilir. Hündürlük azaldıqca tünd qəhvəyi rəng açıq qəhvəyi rəngə keçir.

Xəritə və qlobusda buzlaqlar ağ, düzənlik ərazilər isə yaşıl rənglə göstərilir.

Dünya xəritəsi

Yer üzündə quru sahələr, onların üstündə çoxlu ölkələr var. Ölkələrdə müxtəlif insanlar yaşayır. Doğma Azərbaycanımız da bu ölkələrdən biridir. İndi mən artıq bilirəm ki, nə üçün «Yer kürəsi bizim evimizdir» deyirlər.

- 1) Yer digər planetlərdən necə fərqlənir? Sərhət.
- 2) Qlobus və xəritə haqqında hansı məlumatları verir? İzah et.
- 3) Xəritələrdə şərti işarələrdən nə üçün istifadə olunur? Fikirlərini yoldaşları ilə bölüş.
- 4) Dünya xəritəsində Azərbaycanın yerini tap.

məzmunu qavramağa çalışır. Sonra ekspertlər öz qruplarına qayıdırlar və öyrəndikləri hissəni yoldaşlarına danışirlar.

İnformasiya mübadiləsi: Sonra hər qrupdan bir şagird lövhəyə çıxıb qrup ekspertindən öyrəndiklərini danışır. Müəllim informasiyanın dəqiq mənimsənilməsinə əmin olmaq üçün suallar verə bilər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Qlobusda və xəritədə yuxarı və aşağı tərəflər hansı rəngdədir?
- Sizcə, bu rənglər nəyi göstərir? və s.

Təbiiqetmə: Şagirdlərə Yer planeti haqqında esse yazmaq tapşırıla bilər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, üzərində yaşadığımız Yer kürə şəklindədir. O, Günəşin ətrafında hərəkət edir. Qlobus Yerin kiçildilmiş modelidir. Yer üzərinin çox hissəsini su, az hissəsini isə quru tutur. Quruda ölkələr və bu ölkələrdə çoxlu insanlar var.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişdirmə

I	II	III	IV
Şagird qlobus və xəritə ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini müəllimin köməyi ilə nümayiş etdirir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini nümayiş etdirərək səhvlərə yol verir.	Müşahidə zamanı qlobusda və xəritədə şərti işarələrin (rənglərin) mənası ilə bağlı biliklərini sərbəst şəkildə nümayiş etdirir.

12. ÜFÜQÜN CƏHƏTLƏRİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

1.2.2. Üfüqün cəhətlərini təyin edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Kompasdan sərbəst istifadə edə bildiyini nümayiş etdirir.
2. Günəşə və başqa əlamətlərə görə üfüqün cəhətlərini təyin edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.1.1.; 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
cütərlə iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik, qlobus,
kompas, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim uşaqlara kompas göstərərək soruşur:

– Bu cihaz necə adlanır?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənir. Cihazın kompas olduğu söyləndikdən sonra müəllim soruşur:

– Sizcə, kompas nə üçündür?

Şagirdlərin fikirləri dinlənir. Fikirlər ümumiləşdirilir. Kompas üfüqün cəhətlərini təyin etmək üçündür. Tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Üfüqün hansı cəhətləri var və biz onları təyin etməyi nə üçün bacarmalıyıq?

Tədqiqatın aparılması: Dərsliyin 30–31-ci səhifələrindəki mətn oxunur.

12. ÜFÜQÜN CƏHƏTLƏRİ

Hər gün televiziya, radioda hava haqqında məlumat verərkən tez-tez belə sözlər işlədirlər: «Şimal küləyi asəcək. Qərb küləyi cənub küləyi əvəz edəcək. Yaxud da güclü şərq küləyi asacaq». «Şimal», «şərq», «qərb», «cənub» sözləri nəyi bildirir?

Bu şəkillərə əsasən günün hansı vaxtları olduğunu müəyyən et.

Günəş və cəhətlər. Səhər Günəş üfüqdə* görünəndə adama elə gəlir ki, o, yavaş-yavaş yuxarı qalxır. Günüorta Günəş ən yüksəkdə olur. Günüortadan sonra yenidən aşağı enməyə başlayır.

Səhər hava işıqlananda Günəşin görüldüyü tərəf **şərq**, günüorta olduğu tərəf **cənub**, axşamüstü gözəndə itdiyi tərəf **qərb** adlanır. Bunlar cəhətlər, yəni üfüqün tərəfləridir. Üfüqün **şimal** adlanan dördüncü cəhəti də vardır. Amma bizim ölkəmizdə Günəş heç vaxt şimalda görünmür.

Üfüqün cəhətləri

* Üfüq – göyün yer, yaxud su səthi ilə sərhədi kimi görünən xətt

30

Kompas adlanan sadə cihaz üfüqün tərəflərini müəyyən etmək üçündür. Ondan istifadə etmək olduqca asandır. Kompasın daxilindəki qırmızı maqnit əqrəb daim şimalı göstərir. Şimalı müəyyənləşdirdikdə isə digər cəhətləri təyin etmək asan olur.

Cəhətləri kompassız təyin etməyin üsulları. Bəs kompas olmadıqda üfüqün tərəflərini necə müəyyən etmək olar? Cırıdanın nağılını yaqın ki, bilirən. Nağılda uşaqlar meşədə azır və divə rast gəlirlər. Əgər onlar Günəş və kompas olmadan üfüqün cəhətlərini müəyyən edə bilsəydilər, evlərinin yolunu asanlıqla tapardılar. Bəs Günəş görünməyəndə, kompas olmayanda üfüqün cəhətlərini necə təyin etmək olar? Günəşdən başqa, cəhətləri mamırın ağacın hansı tərəfində bitməsinə, qarışqa yuvasına görə müəyyən etmək olar. Meşədə ağacların şimal tərəfində rütubəti çox sevən mamır bitkisi xalı kimi örtük yaradır. Qarışqa yuvaları isə ağacların, kolların cənub tərəfində yerləşir.

Kompas

Ağac üzərində mamır

Meşədə qarışqa yuvası

- 1) Gün ərzində Günəş yerini necə dəyişir? Şərh et.
- 2) Üfüqün hansı cəhətləri var? Kompasın köməyi ilə cəhətləri müəyyən et.
- 3) Günəş görünməyəndə üfüqün cəhətlərini necə təyin edirlər? Həmin üsulları sadə və şərh et.
- 4) Üfüqün cəhətlərini bilməyin əhəmiyyəti nədir? Fikirlerini izah et.

31

Şagirdlər «Şimal», «Cənub», «Şərq» və «Qərb» qruplarına bölünürlər. Onlara izah olunur ki, hər qrup adını daşıdığı istiqamətdə nələr yerləşdiyini müəyyənləşdirməlidir. Bunun üçün onlara kompas veriləcəkdir. Qruplar kompasın göstəricisinə əsasən öz adlarına uyğun olan cəhəti təyin edəcək və həmin istiqamətdə nələrin yerləşdiyini iş vərəqlərinə yazacaqlar.

İnformasiya mübadiləsi: Qruplar işlərini təqdim edirlər. Onlar yerləşdikləri məkandan şimalda, cənubda, şərqdə və qərbdə hansı obyektlər (binalar, bağ, park, mağaza və s.) yerləşdiyini söyləyirlər.

İnformasiya müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Şimal-şərq hansı istiqaməti göstərir?
- Cənub-qərb dedikdə hansı istiqamət nəzərdə tutulur?
- Cənub və şərq cəhətləri arasındakı istiqamət necə adlanır?
- Şimal və qərb cəhətləri arasındakı istiqaməti necə adlandırmaq olar?

Tətbiqetmə: Cütlərə məktəbin fasadının hansı səmtə baxdığını müəyyən etmək tapşırılır. Tapşırıq icra olunur və müəllim tərəfindən yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Günəşin səhər görüldüyü, axşamlar batdığı yer üfüq xətti adlanır. Üfüqün dörd cəhəti var: şimal, cənub, şərq və qərb. Üfüqün cəhətlərini bilmədən səyahət edən insan meşədə, çöldə, səhrada və dənizdə aza bilər. Üfüqün cəhətlərini kompasla, kompas olmadıqda günəşə, qütb ulduzuna və s. əlamətlərə görə müəyyən etmək olar.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, təyinetmə

13. GÜNƏŞ, HAVA, SU, TORPAQ

Məzmun xətti: Təbiət və biz.

ALTSTANDART

Şagird:

1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırd edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ətraf mühitdə həyat üçün ən vacib təbii amilləri (su, hava, torpaq) tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Su, hava və torpağı çirkləndirən mənbələri müəyyən edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
karusel

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim dərslə belə bir sualla başlaya bilər:

– Sizin əlinizdən nəyi alsalar yaşaya bilməzsınız?

Şagirdlər suala müxtəlif cavablar verə bilərlər. Müəllim yönəldici sualların köməyi ilə həyat üçün ən vacib olan amilləri müəyyənləşdirir.

Tədqiqat sualı: Günəş, hava, su və torpağın təmizliyinin canlılar üçün əhəmiyyəti nədir?

Şagirdlərin bu barədə mülahizələri dinlənir. Sonra dərslikdəki mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər sayına görə qruplara bölünür. Müəllim karusel üsulundan istifadə edərək qruplara suallar yazılmış iş vərəqləri paylayır. Qruplara iş vərəqlərində aşağıdakı suallara cavab yazmaq təklif olunur.

1. «Günəş olmasa, həyat olmaz» ifadəsinin mənasını açan rəsm çəkin. Hansı təbiət hadisələrinin Günəşlə bağlı olduğunu yazın.

13. GÜNƏŞ, HAVA,
SU, TORPAQ

Günəş. Günəş nəhəng göy cismidir. O daim işıq saçır və ətrafa istilik verir. Günəşin istisi və işığı ətrafa şüalar vasitəsilə yayılır, yeri qızdırır. Bu, canlıların yaşaması üçün çox vacibdir. Əgər Günəşin şüaları yere işıq və istilik verməyə, bütün canlılar məhv olar.

Təbiətdə suyun buxarlanması, qarın əriməsi, küləyin əmələ gəlməsi və bir çox hadisələr Günəşin təsiri altında baş verir.

Günəş və təmiz hava

Hava. Böyüklər belə bir ifadəni tez-tez işlədirlər: «O mənə hava və su kimi lazımdır». Çünki hava və su canlıların yaşaması üçün ən vacib amillərdir. Canlılar nəfəs almadan yaşaya bilməzlər. İnsan susuz bir neçə gün, havasız isə cəmi bir neçə dəqiqə yaşaya bilər.

Fabrik və zavodlar, bir çox nəqliyyat vasitələri havaya çoxlu tüstü və zərərli qazlar atır və havanı çirkləndirir. Nəfəs aldığı hava təmiz olmayanda insan xəstələnir. Ona görə də insanlar çalışmalıdırlar ki, hava çirklənməsin.

Su. «Su həyatdır» ifadəsi də elə-belə yaranmayıb: susuz həyat yoxdur. Bədənimizin yarıdan çoxunu su təşkil edir. Yer kürəsi səthinin çox hissəsini su tutur. Amma okeanların, dənizlərin suyu içməli deyil, çünki duzlidir. Ona görə də içməli suya şirin su deyirlər.

32

İnsanların fəaliyyəti nəticəsində yaranan çirkab sular dəniz və okeanları, içməli su mənbələrini çirkləndirir. Yer kürəsində içməli su getdikcə azalır. Elə yerlər var ki, orada insanlar içməli suyun azlığından əziyyət çəkirlər. Ona görə də şirin suyu boş-boşuna axıtmaq, onu çirkləndirmək olmaz.

Dağ çayı – şirin su

Torpaq. Canlıların yaşaması üçün ən vacib təbii amillərdən biri də torpaqdır. Torpaq bitkiləri yetişdirir. Bitkilər bir çox heyvanların qidasıdır. İnsanların da qidasının əsas hissəsini bitkilər təşkil edir. İnsanlar bitkiləri yetişdirərkən torpağa çoxlu gübrə, yəni xüsusi maddələr verirlər. Bu maddələr bitkilərin sürətlə böyüməsinə və çoxlu məhsul verməsinə kömək edir. Bəzi gübrələr isə zərərli olur və torpağı çirkləndirir. İnsanlar torpağın qayğısını çəkməli, onu müxtəlif zibillər və ziyanlı gübrə ilə çirkləndirməməlidirlər.

Əkin sahəsi

- 1) Canlılar üçün havanın əhəmiyyətini izah et.
- 2) Hava nə üçün çirklənir? Fikirlərinizi yoldaşlarınızla bölüş.
- 3) Suyu nə üçün çirkləndirmək olmaz? Fikirlərinizi izah et.

33

2. «Torpaq anadır» ifadəsinin mənasını açan rəsm çəkin. Torpağın qayğısını nə üçün çəkmək lazımdır? Fikirlərinizi yazın.
3. «O mənə hava kimi lazımdır» ifadəsinin mənasını izah edin. Havanın təmizliyini necə qorumaq olar? Fikirlərinizi yazın.
4. «Su həyatdır» ifadəsi nə deməkdir? İzah edin. Suyun çirklənməməsi üçün nə etmək lazımdır? Fikirlərinizi yazın.

Qruplar suala cavab yazırlar. İş vərəqləri saat əqrəbi istiqamətində ötürülür. Hər qrup suala öz cavabını yazır. Müəllim iş vərəqlərini alıb yazı lövhəsinə yapışdırır.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird iş vərəqlərindəki cavabları oxuyur.

İnformasiyanın müzakirəsi: Lövhəyə yapışdırılmış iş vərəqlərindəki cavablar müzakirə olunur. Müəllim də müzakirədə iştirak edib suallar vasitəsilə şagirdləri öz mülahizələrini əsaslandırmağa sövq edə bilər.

Təbiiqetmə: «Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələr» adlı cədvəl cütlər tərəfindən doldurulur.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Günəş təbii istilik və işıq mənbəyidir. Yerdə baş verən bir çox təbii proseslərin və həyatın mənbəyi də Yerin Günəşdən aldığı istiliyin miqdarından asılıdır. İstilikdən başqa, hava, su, torpaq canlıların yaşaması üçün ən zəruri amillərdir. Ona görə də hava, su, torpaq çirklənməməlidir. Şagirdlər bu amilləri çirkləndirən mənbələri də müəyyən edirlər.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, müəyyənətmə

14. CANLILAR ALƏMİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

- 1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) təsvir edir;
- 1.3.2. Tanıdığı canlıları spesifik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Bitkiləri təsvir edir;
- 2. Heyvanları təsvir edir;
- 3. İnsanı təsvir edir;
- 4. Tanıdığı canlıları xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirməyi bacarır.

İNTEQRASIYA

A.d.: 3.1.4.; Tex.: 1.3.1., 1.3.2.; T.i.: 2.2.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə,
Venn diaqramı

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
heyvan və bitki
şəkilləri olan plakatlar

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim heyvanlar və bitkilər olan plakatları şagirdlərə göztərərək soruşur:

– Plakatlarda nə təsvir olunmuşdur?

Şagirdlərin cavablarından sonra növbəti sualı verir:

– Bu canlılar nə üçün ayrı-ayrı plakatlarda təsvir olunmuşdur?

Şagirdlər bitkilərin heyvanlardan fərqli olduğunu söyləyirlər.

Müəllim deyir:

– Deməli, bitkilər və heyvanlar fərqli canlılardır. Bəs onların özlərinin bir-birindən nə fərqi var? Yəni bitki bitkidən, heyvan heyvandan nə ilə fərqlənirlər? Gəlin araşdıraq.

14. CANLILAR ALƏMİ

BITKİLƏR
Ağac, kol, ot. Həyatı bitkilərsiz təsəvvür etmək olmaz. Çünki yaşıl bitkilər havanı oksigenlə zənginləşdirir. Gövdələrinin quruluşuna görə bitkilər üç qrupa ayrılır: ağaclar, kollar və otlar. Ağacların gövdəsi hündür və odunlaşmış olur. Gövdə budaqlanır, çətin əmələ gətirir.

Ağacların fərqli olaraq, kolların gövdəsi nisbətən nazik və qısa olur. Onların gövdələri torpaq səthinə yaxın hissədən budaqlanır. Ölkəmizdə nar, fındıq, qarağat və başqa kollar bitir. Otların gövdəsi isə tam odunlaşmış, zərif və yaşıl olur. Ağac və kolların ömrü uzun, otların ömrü isə nisbətən qısadır.

Yabani və mədəni bitkilər. Bitkilər mədəni və yabani olmaqla iki yerə bölünür. Bağlarda, tarla və zəmilərdə, bostan və dirriklərdə insanın yetişdirdiyi bitkilər mədəni bitkilərdir. Qarpız, yemiş, üzüm, limon, portaqal və başqaları mədəni bitkilərə aiddir. Çöllərdə, meşələrdə özbaşına bitən bitkilər isə yabani bitkilərdir. Məsələn, təbii şəraitdə özbaşına bitən nar, armud, alma yabani meyvələrdir. Bunlara cır meyvələr deyirlər. Otlardan gicikən, cinclim, böyütkən, yovşan, çayır və başqaları da yabani bitkilərə aiddir.

MƏDƏNİ BITKİLƏR

YABANI BITKİLƏR

34

HEYVANLAR

Canlılar aləminin böyük bir qismini heyvanlar təşkil edir. Heyvanların bir hissəsi suda, bir hissəsi quruda yaşayır. Həm suda, həm də quruda yaşayan heyvanlar da vardır.

Ev heyvanları. Bəzi heyvanlar insanlara tərəfindən bəslənilir. Bunlar ev heyvanlarıdır. Bu heyvanlardan bir çoxunu hamı tanıyır. Toyuq, ördək, qaz, inək, qoyun, keçi, at ev heyvanlarıdır.

Vəhşi heyvanlar. Meşə və çöllərdə yaşayan heyvanlar vəhşi heyvanlardır. Onların bəziləri otla, bəziləri isə ətlə qidalanır. Ötəyən heyvanlara yırtıcı heyvanlar deyilir. Canavar, tülkü, aslan, pələng yırtıcı heyvanlardır. Kenquru, maral, fil isə ötəyən heyvanlara aiddir.

35

Tədqiqat sualı: Canlıları bir-birindən hansı əlamətlər fərqləndirir?

Dərsləyin 34–36-cı səhifələrindəki mətn oxunur, şəkillər nəzərdən keçirilir. Suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqləri paylanır.

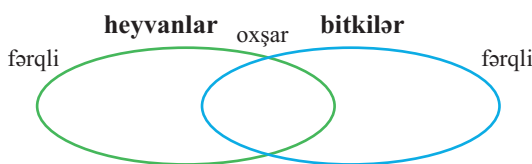
I qrupa bitkilərin, **II qrupa** heyvanların, **III qrupa** isə insanın xüsusiyyətlərini və onların spesifik cəhətlərini qeyd etmək təklif olunur.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird görülməli işləri təqdim edir. Qruplar bir-birinin işinə münasibət bildirirlər.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallarla şagirdlərə müraciət etmək olar:

- Ev heyvanları ilə vəhşi heyvanların nə fərqi var?
- Ağacdən düzəldilmiş stolu canlı varlıq hesab etmək olarmı?

Tətbiqetmə: Cütlərə Venn diaqramını işləməyi tapşırıq, yaxud uyğunlaşdırma üsulundan istifadə edə bilərsiniz.

Uyğunlaşdır:

zürəfə
üzüm
fil
inək
yovşan
pələng və s.

yırtıcıdır
ot yeyəndir
ev heyvanıdır
vəhşi heyvandır
mədəni bitkidir
yabani bitkidir

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yer üzərindəki bitkilər və heyvanlar özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Bitkilər mədəni və yabani, heyvanlar isə ev heyvanları və vəhşi heyvanlar olmaqla iki yerə bölünürlər. Canlılar arasında yalnız insan bitki və heyvanları yetişdirib bəsləyir.

15. ƏTRAF MÜHİT

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

- 1.4.1. Ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri ayırd edir.
- 1.4.2. Təqdim olunmuş materiallarda ətraf mühitə münasibəti qiymətləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Ətraf mühitə qayğıkeş münasibətin mahiyyətini izah edir;
2. Yaşadığı ərazidə ətraf mühiti çirkləndirən mənbələri müəyyən edir.

İNTEQRASIYA

Tex.: 3.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müsahibə,
müzakirə

RESURLAR

Şəkillər, dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Lövhədən iki şəkil asılır. Şəkillərdən birində yaşıllığı çox olan şəhər, digərində isə yaşıllığı az olan, hündür binaları, tüstülü zavodları olan şəhər təsvir olunmuşdur. Müəllim şəkilləri göstərərək, «Siz necə şəhərdə yaşamaq istərdiniz» sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Fərdi müsahibə ilə şagirdlər fəallaşır.

Tədqiqat sualı: Ətraf mühit nədir və o nə üçün çirklənir?

Dərsləyin 37–39-cu səhifələrindəki şəkilli mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Qruplara bölünmüş şagirdlərə iş vərəqləri paylanır. İş vərəqlərində aşağıdakı tapşırıqlar qoyula bilər:

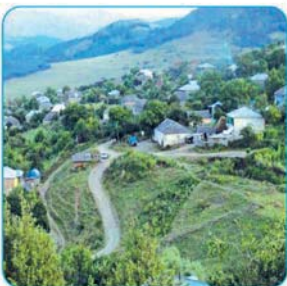
15. ƏTRAF MÜHİT

Ətrafımızda gördüyümüz canlı-cansız varlıqlar bizi əhatə edən mühiti yaradır. Yaşadığımız yerdən asılı olaraq, ətraf mühit də fərqlənir.

Şəhər mühiti qaynar. Burada əhali kəndə nisbətən çox olduğu üçün məktəb, istehsal müəssisələri, idman kompleksləri və xəstəxanalar da kənddəkindən çox olur. Şəhərdə nəqliyyat vasitələrinin sayı da çoxdur.

Şəhərdə

Kənddə

Ona görə də havanın təmizliyini qorumaq şəhərdə daha çətindir.

Kənddə insanlar daha geniş ərazilərdə yaşayırlar və canlı təbiətə daha yaxın olurlar. Burada hər bir ailənin həyatı sahəsi, bağ, bostan, mal-qarası, ev quşları vardır. Kənddə hava şəhərə nisbətən daha təmiz olur.

İnsan harada doğulub-böyüyürsə, ora ona doğmadır. İstər şəhər olsun,

37

İstərsə də kənd, ətraf mühitin təmizliyini qorumaq lazımdır. Çünki təbiətdə olan bütün canlılar ətraf mühitlə daim əlaqədədir. Nəfəs aldığımız hava, içdiyimiz su çirklənsə, biz xəstələnərik.

Torpağın çirklənməsi

Suyun çirklənməsi

Havanın çirklənməsi

Ətraf mühit korlananda yalnız insanlar deyil, bitki və heyvanat aləmi də ziyan çəkir. Bəzi bitkilərin və heyvanların nəslə kəsilib.

Dövlətimiz ətraf mühitin qorunmasına ciddi nəzarət edir. Nəslə kəsilməkdə olan nadir bitki və heyvanların adı Azərbaycan Respublikasının «Qırmızı Kitab»ına salınır. Adı «Qırmızı Kitab»a düşən bitki və heyvanlar dövlət tərəfindən qorunur.

38

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3	İş vərəqi 4
Dərsliyin 38-ci səhifəsindəki 3-cü şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Dərsliyin 38-ci səhifəsindəki 4-cü şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Dərsliyin 38-ci səhifəsindəki 5-ci şəkildə ətraf mühitə münasibətlə bağlı fikirlənizi bildirin.	Ətraf mühitin təmizliyini qorumaq nə üçün vacibdir?

Qeyd: Siz şagirdlərə tədqiqat materialı kimi dərslikdə olmayan müxtəlif şəkillər təqdim edə bilərsiniz.

İnformasiya mübadiləsi: Qrupların təmsilçiləri şəkillərə əsasən yoldaşlarının təmiz ətraf mühit haqqında ümumi fikirlərini söyləyirlər. IV qrupun təmsilçisi canlı varlıqların sağlamlığı üçün ətraf mühitin sağlam olmasını əsaslandırır.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı müəllim şagirdlərə istiqamətverici suallarla müraciət edə bilər:

1. Təmiz parkda, küçədə özünü necə hiss edirsiniz?
 2. Sınıf, avtobusu zibilləyənlərə, yaşıllığı korlayanlara nə deyərdiniz?
- Şagirdlər bir-birinin fikirlərinə əlavələr edə bilərlər.

Tətbiqetmə: Şagirdlərə «Yaşadığım ərazidə ətraf mühitin təmizliyi necə qorunur?» adlı esse yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər öyrənirlər ki, ətraf mühitin sağlamlığı canlıların sağlamlığı deməkdir. Ona görə də ətraf mühitin təmizliyini qorumaq lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, müəyyənətmə

BÖLMƏ ÜZRƏ SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

1) Üzərində yaşadığımız Yer hansı formadadır?

A) üçbucaq ☐

B) kürə ☐

C) kvadrat ☐

2) Qlobusda və dünya xəritəsində hansı rəng suyu göstərir?

A) mavi ☐

B) qəhvəyi ☐

C) yaşıl ☐

3) Yer kürəsi həm də necə adlanır?

A) Yer qabığı ☐

B) Yer planeti ☐

C) Yer sahəsi ☐

4) Üfünün cəhətləri necə adlanır?

5) Üfünün cəhətlərini hansı üsullarla müəyyən etmək olar?

6) Ətraf mühiti ən çox nə dəyişir?

A) heyvanlar ☐

B) insanların fəaliyyəti ☐

C) ağaclar ☐

7) Ətraf mühitin qorunmasına xidmət edən kitab necə adlanır?

A) Yaşıl Kitab ☐

B) Qırmızı Kitab ☐

C) Mavi Kitab ☐

8) Dənizlərin suyu nə üçün içməli deyil?

A) ona çoxlu kürü qarışdığına görə ☐

B) duzlu olduğuna görə ☐

C) orada gəmilər üzdüyünə görə ☐

9) Cümlələri tamamlayın.

toyuq, ördək, qaz quşlarıdır.

gicitkən, böyürtkən, yovşan bitkilərdir.

qarpız, yemiş, pomidor, lobya bitkilərdir.

10) Yer nəyin ətrafında fırlanır?

A) Ayın ☐

B) Günəşin ☐

C) buludların ☐

11) Bu işarə nə deməkdir?

A) Siqaret yandırın. ☐

B) Siqaret çəkmək qadağandır. ☐

C) Burada siqaret satılır. ☐

16. TEMPERATUR VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.2. Varlıq və hadisələri öyrənmək üçün müvafiq avadanlıqlardan sərbəst istifadə edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Temperatur anlayışını sadə şəkildə izah edir;
2. Termometrlə temperaturu ölçmək üçün termometrdən sərbəst istifadə edə bildiyini nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 1.1.1., 4.1.4.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə,
praktik iş

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
plastmas qapaq, banka,
isti su, otaq termo-
metri, tibb termometri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim bankanı stolun üstünə qoyub kapron qapaqla onu bağlamaq istəyir. Plastmas qapaq dar olduğu üçün bankanı bağlamaq mümkün olmur. Bu zaman müəllim qaba isti su tökür. Plastmas qapağı suda 1 dəqiqə saxlayandan sonra çıxarır rahatca bankanın ağzına keçirir.

Sonra şagirdlərə gördüklərini danışmağı təklif edir. Şagirdlərdən biri baş verənləri danışandan sonra müəllim sinfə sual verir:

– Nə üçün isti suya salandan sonra qapağı bankanın ağzına keçirmək asanlaşdı?

Şagirdlərin cavabları ümumiləşdirilir, nəticə çıxarılır ki, plastmas qapaq istidən genişlənir. Müəllim izah edir ki, qapağın genişlənməsi onun temperaturunun yüksəlməsi ilə bağlıdır.

Tədqiqat sualı: Temperatur nədir? Onu necə ölçürlər?

16. TEMPERATUR VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ

Temperatur nədir? İsti, soyuq, ilıq, sərin, qızmar, qaynar kimi sözlər hamımıza tanışdır. Bu sözlər havanın, suyun, qumun, torpağın temperaturunu, yəni qızma dərəcəsini bildirmək üçün işlədilir.

Soba

Soyuducu

Termometr. Temperaturu daha dəqiq ölçməkdən ötrü insanlar termometr adlanan cihaz icad etmişlər. Termometrin köməyi ilə havanın, suyun, insan bədəninin temperaturu ölçülür.

Termometr içərisində rəngli maye olan nazik şüşə borudan və ona bərkidilmiş bölgülü lövhədən (şkaladan) ibarətdir. Bölgülərin qarşısında ədədlər yazılıb. Bu ədədlər dərəcələri göstərir. Temperaturu ölçmək üçün elektron termometrlərdən də istifadə olunur.

Otaqda temperaturun ölçülməsi

Havanın temperaturunun elektron termometrlə ölçülməsi

40

Temperaturun ölçülməsi. Termometrlə yalnız istini yox, soyuğu da ölçmək olar. Termometrdə 0 (sifir) dərəcə istini, 0-dan yuxarıdakı ədədlər istini, aşağıdakıları isə soyuğu bildirir. Məsələn, şüşə borudakı rəngli maye sıfırdan yuxarıdakı 10-un bərabərində dayananda, bu, 10 dərəcə istini deməkdir və belə yazılır: «+10°».

Rəngli maye sıfırdan aşağıda 10-un bərabərində olanda, bu, 10 dərəcə soyuq (saxta) deməkdir və belə yazılır: «-10°».

İstini və soyuğu ölçən termometr

Bədənin temperaturunu cıvəli termometrlə ölçülür. Cıvəli tibb termometri ilə ehtiyatlı davranmaq lazımdır. Termometrin borusunda cıvə var. Cıvə isə çox zərərli. Əgər termometr sınarsa, cıvəyə toxunmaq olmaz. Dərhal böyüklərə xəbər ver. Lazım olmadıqda, tibb termometrinə götürmə və onunla oynama.

Tibb termometrləri

- 1) Termometrlər nə üçün istifadə edilir? Fikrini şərh et.
- 2) Cıvəli termometr sınarsa, hansı qaydalara əməl etmək lazımdır? Bu qaydaları şərh et.
- 3) Bir gün ərzində səhər, günorta və axşam saatlarında hava termometrinin göstəricisini dəfələrinə yaz. Sonra rəqəmləri müqayisə et. Rəqəmlərin fərqli olmasının səbəbini izah et.

41

Dərsləyin 40-cı səhifəsindəki mətn oxunur. Şəkil üzərində iş aparılır. 41-ci səhifənin sonunda verilən suallar cavablandırılır. Şagirdlər termometrlər haqqında ümumi məlumatla tanış olur, termometrin hissələri barədə təsəvvür əldə edirlər. Müəllim otaq və tibb termometrlərinin nümunəsində oxuduqları və şəkildə gördüklərini əyani olaraq nümayiş etdirə bilər.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim stolun üstünə içərisində su olan qablar qoyub şagirdlərə sual verir: – Bu qablardakı sular fərqlənirmi? Gəlin yoxlayaq.

Şagirdlərin iştirakı ilə qablardakı suyun temperaturu termometrlə ölçülür və alınan müxtəlif qiymətlər lövhəyə yazılır. Sular arasındakı fərqi nədən ibarət olması izah edilir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Mövzunun davamı olaraq aşağıdakı müzakirə sualları verilir:

1. Təbiətdə istilik nə üçün lazımdır?
2. Hansı istilik mənbələrini tanıyırsınız?

Tətbiqetmə: Şagirdlərə paylanmış termometr şəkillərində termometrin göstəricisini müəyyən edib yazmağı təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, havanın, suyun, torpağın və s. qızma dərəcəsi daim dəyişir. Bu, temperatur adlanır. Temperatur termometr adlanan cihazla ölçülür.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, nümayişetdirmə

17. TƏBİƏTDƏ SUYUN DÖVRANI

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.3. Suyun təbiətdə dövrənini sadə şəkildə təsvir edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Suyun təbiətdəki aqreqat hallarını tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Suyun təbiətdə necə dövrən etdiyini sadə şəkildə izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 3.1.4.; İnf.: 2.1.2.; X.d.: 2.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə, alqoritm
üzrə təsvir

RESURLAR

Su, stəkan, elektrik
çaydanı, dərslik, iş
vərəqləri, xəritə

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim əvvəlcədən qaynadılmış çayniki dövrəyə qoşur. Qaynayan çaynikin qapağını qaldırır. Çaynikdən buxar qalxır və qapaqda su damcıları görünür. Sonra özü ilə gətirdiyi buz parçasını göstərir. Şagirdlərə müraciətlə gördüklərini danışmağı təklif edir.

Tədqiqat sualı: Su təbiətdə hansı hallarda olur?

Dərsliyin 42-ci səhifəsindəki mətn oxunur.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim şagirdləri üç qrupa bölür. Onlara iş vərəqlərinə suyun buxar, maye və buz hallarına aid bildiklərini yazmağı təklif edir.

I qrup. Suyun bərk halı necə yaranır? (Suyun qar, buz (dolu) halı, bunun səbəbinin onun temperaturunun mənfi olması və s.)

II qrup. Suyun maye halı necə yaranır? (Onun temperaturunun müsbət olması)

III qrup. Suyun buxar və maye halını müqayisə edin. Suyun qaz (buxar) halı necə yaranır? (Onun temperaturunun müsbət və daha yüksək olması)

IV qrup. Suyun dövrən etməsinin səbəbini izah edin.

17. TƏBİƏTDƏ SUYUN DÖVRANİ

maye bərk (buz) qaz (buxar)

Suyun təbiətdəki halları

Təbiətdə suyun halları. Təbiətdə su maye halından başqa, buxar və buz halında da olur. Suyun bu hallarda olması onun temperaturu ilə bağlıdır. Buxar və maye halında olanda suyun temperaturu 0 dərəcədən yuxarı, buz və qar halında olanda isə 0 dərəcədən aşağı olur.

Suyun dövrəni. Temperaturun dəyişməsi ilə su bir haldan başqa hala keçir. Sən yəqin ki, yağışdan sonra yaranan gölməçələri görmüsən. Bu gölməçələr bir müddətdən sonra quruyur. Yaxud qışda yağın qar havalara isinənin kimi əriyir. Buz da istinin təsiri ilə əriyib mayeyə, sonra isə buxara çevrilir.

Suyun dövrəni

1) Su buxarlanmasaydı, nə baş verərdi? Fikirlərini yoldaşlarınla bölüş.

2) «Yağışın canlılar üçün əhəmiyyəti» adlı mətni tərtib et.

42

Təbiətdə su daim Günəşin istisi ilə buxarlanıb havaya qalxır və bulud əmələ gətirir. Buludlar isə yağıntıya – yağışa, qara, doluya çevrilir və su yenidən yerə qaydır. Su həmişə beləcə dövr edir. Buna təbiətdə suyun dövrəni deyilir.

Yağıntı növləri

qar yağış

dolu

1) Niyə doluya, qara suyun yağıntı növü deyilir, dondurmaya isə yox? Fikrini izah et.

2) Təbiətdə suyun dövrəni etməsinin sadə sxemini çək.

43

Qeyd: *Qrup tapşırıqlarında mötərizə içərisində yazılanlar müəllim üçündür.*

İnformasiyanın mübadiləsi və müzakirəsi: Qrupların təqdimatı dinlənildikdən sonra müəllim suyun nə zaman buxar, qar, buz formalarında olması, dumanın, buludun su ilə bağlılığına aid məlumatlar verir.

Təbiiqetmə: Dərsləyin 43-cü səhifəsindəki 2-ci tapşırığın yerinə yetirilməsini təklif edə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər öyrənirlər ki, su təbiətdə daim dövr edir. Maye halında olan su Günəşin təsiri altında buxara, buxar soyuduqda isə yağışa çevrilir və yerə qaydır. Bu proses fasiləsiz olaraq davam edir.

Özünüqiymətləndirmə cədvəli

«Hə» – cavabını verirsinizsə – 😊
«Yox» cavabını verirsinizsə – 😞

1.	Mən suyun təbiətdəki hallarını tanıyıram.	
2.	Mən suyun necə dövrən etdiyini başqalarına izah edə bilərəm.	

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə, izahetmə

18. FƏSİLLƏR

Məzmun xətti: Təbiət və biz.

ALTSTANDART

Şagird:

1.1.1. Varlıq və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə qruplaşdırır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Fəsilləri əlamətlərinə görə qruplaşdırır;
2. Hər fəsildə baş verən dəyişiklikləri şərh edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.; Tex.: 3.1.1.; T.i.: 2.2.2.; İnf.: 2.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi (tap-
maca), karusel,
Venn diaqramı

RESURLAR

Dərslik, iş vərəqləri,
rəngli karandaşlar,
markerlər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə bir tapmaca verir:

İlçə adlı bir kişi çölə çıxıb dörd dəfə qollarını yana açdı. Hər açanda qollarından üç quş uçurdu. Birinci dəfə qollarını açanda qarlar əriməyə başladı, ağaclar göyərtdi, çəmənləri yaşıl otlar və çiçəklər бүрүдү, çaylar daşmağa başladı. İkinci dəfə qollarını açanda hava istiləndi. Meyvələr və taxıllar yetişdi. Üçüncü dəfə soyuq küləklər əsdi. Yarpaqlar ağaclardan töküldü. Dördüncü dəfə qar yağdı və çaylar dondu.

Şagirdlər tapmacanın cavabını tapırlar.

Tədqiqat sualı: Fəsillərin hansı xüsusiyyətləri var?

Dərsliyin 44-cü səhifəsindəki mətn oxunduqdan sonra şəkillər nəzərdən keçirilir.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər «Qış», «Yaz», «Yay», «Payız» adları ilə dörd qrupa bölünürlər. Lövhədən bütün mövsümlərə aid geyimlərin adı və onlara aid əlamətlər (palto, çətir,

18. FƏSİLLƏR

Qış. Qış on soyuq fəsildir. Qışda çox sevdiyimiz qar yağır. Havanın temperaturu çox vaxt 0 dərəcəyədək, hətta daha aşağı enir. Temperatur 0 dərəcədən də aşağı olanda şaxta olur, çaylar, göllər buz bağlayır. Qışda torpaq, ağaclar və bir çox heyvanlar qış yuxusuna gedir.

Qışda

Yaz. Qışdan sonra yaz gəlir. Havalar tədricən qızır. Qarlar əriyir. Çayların suyu çoxalır. Quşlar isti ölkələrdən qayıdırlar. Təbiət yavaş-yavaş yaşllaşır, ağaclar tumurcuqlayır, çiçək açır. Xalqımız bahar fəsilini çox sevir. Hər il martın 20–21-də biz Novruz bayramını təntənə ilə qeyd edirik.

Yazda

Yay. Yazı yay əvəz edir. Yay ilin ən isti fəsidir. Yayda havanın, suyun – dənizin, göl və çayların temperaturu yüksək olur. İnsanlar çimərliklərdə

istirahət edirlər. Meyvə və tərəvəzin çoxu bu fəsildə yetişir. Yayda qışa hazırlıq görülür. Mürəbbə, kompot, müxtəlif meyvə quruları, mal-qara üçün ot tədarük edilir. Heyvanlar da qış üçün azuqa yığırlar.

Yayda şagirdlər tətilə buraxılırlar. Kimi kənddə dincəlir, kimi də müxtəlif şəhərlərə gəzməyə gedir.

Yayda

Payız. Payız da gözəl fəsildir. Payızda havalar sərinləşir. Meyvələr yetişir, yarpaqlar əvvəlcə sarı-qırmızı rənglərə boyanır, sonra isə tökülür. Quşlar isti ölkələrə köçürlər.

Fəsillər dəyişdikcə gah gecələr, gah da gündüzlər uzanır. Payızda və qışda gecələr, yazda və yayda isə gündüzlər uzun olur.

Payızda

- 1) Hansı fəsil sevirsiniz və nə üçün?
- 2) Canlılar hansı fəsildə qışa hazırlıq görürlər?
- 3) Fəsillərin əsas əlamətlərini dəftərinizdə yaz.

şərf, sandal, gödəkcə, qar, novruzgülü, qolsuz köynək, xizək, uzunboğaz çəkmə, saralmış yarpaq, buz, qızmar günəş və s.) yazılmış kağız asılır.

Hər qrup öz adına uyğun fəslin əlamətlərini yazır, ona uyğun paltar seçir və onun şəklini çəkir. Sonra vərəqi karusel üsulu ilə digər qrupa ötürür.

İnformasiyanın mübadiləsi və müzakirəsi: Hər qrupun lideri tədqiqat haqqında məlumat verdikdən sonra iş vərəqini lövhədən asır. Müəllim müzakirə zamanı suallarla şagirdləri mülahizələrini əsaslandırmağa yönəldə bilər.

1. Nə üçün yayda şlyapa geyinmək məsləhət görülür?
2. Payızda istirahətə getsəniz, özünüzlə hansı paltarları götürərdiniz?
3. Müxtəlif vaxtlarda insanların geyimlərinin müxtəlif olması nə ilə bağlıdır?

Tətbiqetmə: Cütlərə Venn diaqramında fəsilləri müqayisə etməyi tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, fəsillər dəyişdikcə hava şəraiti, buna uyğun olaraq ətraf aləm və canlıların həyat tərzində dəyişikliklər baş verir.

Qiymətləndirmə meyarları: qruplaşdırma, şərhətmə

19. YER SƏTHİ NECƏ DƏYİŞİR?

Məzmun xətti: Təbiət və biz

ALTSTANDART

Şagird:

1.2.1. Coğrafi obyektlərin (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) yaranma səbəblərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Coğrafi obyektlərin (düzənliklər, çaylar, səhralar və s.) yaranmasında təbiət hadisələrinin rolunu izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə, karusel

RESURSLAR

Dərslik, şəkillər,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədən müxtəlif coğrafi obyektlərin təsviri olan şəkillər asır. Ayrı-ayrı şəkillərdə dağlar, düzənlik, meşə, göl, çay və s. təsvir olunmuşdur. Şagirdlərdən şəkillərdə nələr təsvir olunduğu soruşulur. Şagirdlər sualı cavablandırırlar. Müəllim bunların coğrafi obyektlər olduğunu izah edir. Sonra sinfə müraciətlə deyir:

– Bu gün biz bu coğrafi obyektlərin necə yaranması barədə məlumat əldə edəcəyik. Tədqiqat sualı formalaşdırılır.

I qrup. Adi təbiət hadisələrinin təsiri ilə ətraf mühit necə dəyişir. Fikrinizi yazın.

II qrup. Həmin prosesi rəsmlər vasitəsilə təsvir edin.

III qrup. Hansı təbii fəvqəladə hadisələr ətraf mühiti dəyişir? Fikrinizi yazın.

IV qrup. Həmin prosesi rəsmlər vasitəsilə təsvir edin.

Qeyd. İşçi qruplar yaradılarkən şagirdlərin arzusuna uyğun olaraq seçim etməsinə imkan verilir. Yəni işləmək üçün öz istəklərinə əsasən I, III, yaxud II, IV qrupları seçə bilərlər.

19. YER SƏTHİ NECƏ DƏYİŞİR?

Yer səthinin yavaş-yavaş dəyişməsi. Temperaturun artıb-azalması, fəsilərin dəyişməsi, suyun dövr etməsi, küləyin əsməsi təbiət hadisələridir. Dağlar, düzənliklər, çökəkliklər zaman keçdikcə bu hadisələrin təsiri altında öz formasını dəyişir. Dağlar, təpələr zərrə-zərrə parçalanır. Bu zərrələri uzun müddət ərzində külək və su yüksəkliklərdən alçaq ərazilərə daşıyır. Ona görə də insanlar ətrafda baş verən dəyişiklikləri hiss etmirlər. Həç təsəvvür etmək olmur ki, indi Böyük Sahra yerləşən ərazidə çox illər bundan əvvəl hündür otlar bitmişdir. Burada tez-tez yağışlar yağmışdır.

Böyük Sahra

Düzənlik

Düzənlikləri də təbiət hadisələri əmələ gətirir. Təpələr uzun illər sonra düzənliyə çevrilir. Gursulu çaylar, böyük göllər də zaman keçdikcə quruya bilər.

Qurumuş çay

46

Yer səthini sürətlə dəyişən hadisələr. Təbiətdə yer üzünü sürətlə dəyişən hadisələr də baş verir. Məsələn, təbii fəvqəladə hadisələr – zəlzələ, vulkan püskürməsi, torpaq sürüşməsi, qasırğa, sel belə hadisələrdir.

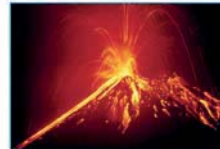
TEBİİ FƏVQƏLADƏ HADİSƏLƏR

sel

zəlzələ

vulkan püskürməsi

meşə yandırımı

qasırğa

torpaq sürüşməsi

47

Tədqiqat sualı: Coğrafi obyektlər necə yaranır?

Tədqiqatın aparılması: 46–48-ci səhifələrdəki mətn oxunur. Şagirdlərə təbiət hadisələri zamanı yer üzərində yaranan dəyişikliklər barədə məlumat verilir.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir şagird işlərin nəticəsini təqdim edir. Qruplar bir-birinin işləri ilə tanış olur.

İnformasiyanın müzakirəsi: Bu mərhələdə müzakirə üçün aşağıdakı suallar verilə bilər:

- Hansı təbii fəvqəladə hadisələri tanıyırsınız?
- Göygöl hansı dağın uçqunu nəticəsində yaranmışdır?

Tətbiqetmə: «Yaşadığım ərazidə coğrafi obyektlər» adlı mətn tərtib etməyi tapşırırsınız.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yer səthində yaranan dəyişikliklərin səbəbi külək, yağış, sel, zəlzələ və s. kimi təbiət hadisələridir.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə

1) Bunlardan hansı təbiət hadisəsi deyil:

- A) çayın daşması ☐ B) mənzildə krandan su axması ☐
C) ağaclarda meyvə yetişməsi ☐

2) Su nəyin təsiri ilə buxarlanır?

- A) buludların ☐ B) Ayın ☐ C) Günəşin ☐

3) Günəşlə bağlı olan hansı təbiət hadisələrini tanıyırsınız?

Cavabınızı yazın:

4) Cümləni tamamlayın:

Bədənin yüksək hərarəti _____ əlamətidir.

5) Yer qabığının bəzi hissələri nə zaman titrəyir?

- A) sel gələndə ☐ B) zəlzələ olanda ☐ C) yağış yağanda ☐

6) Termometrlə nəyi ölçürlər?

- A) hündürlüyü ☐ B) istiliyi ☐ C) uzunluğu ☐

7) Suyun buxar halına keçməsi üçün o:

- A) soyumalıdır ☐ B) buza çevrilməlidir ☐ C) qızmalıdır ☐

8) Hər fəslin əlamətlərini yazın.

Yazda _____

Yayda _____

Payızda _____

Qışda _____

9) Ağaclar hansı fəsildə dincəlir?

A) yaz fəslində ☐ B) yay fəslində ☐ C) qış fəslində ☐

10) Cümlələri tamamlayın:

A) Qışda ən çox _____ yağır.

B) Qar yumşaqdır, buz bərkdir, su _____ .

C) Aprel _____ ayıdır.

11) Təbii fəvqəladə hadisə hansıdır?

A) zəlzələ ☐ B) fəslin dəyişməsi ☐ C) axşamın düşməsi ☐

12) Göygöl hansı təbiət hadisəsi nəticəsində yaranmışdır?

A) qasırğa ☐ B) zəlzələ ☐ C) sel ☐

13) Cümləni tamamlayın:

Çaylar _____ nəticəsində yaranır.

20. GÜC BİRLİKDƏDİR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.1.1. «Fərd», «ailə» və «kollektiv» anlayışlarını fərqləndirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını fərqləndirir;
2. Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini şərh edir.

İNTEQRASIYA

F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Problemin həlli,
söz assosiasiyası

RESURSLAR

Dərslik,
iş vərəqləri,
rəngli düymələr

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim iki boşqabda üç müxtəlif rəngli düyməni qarışdıraraq 2 qaba tökür. Boşqablardan birini bir şagirdin qarşısına qoyur və düymələri rənglərinə görə seçib ayırmağı tapşırır. İkinci qabdakı düymələri ayırmağı isə üç şagirdə həvalə edir. Təbii olaraq üç şagird işi daha tez yerinə yetirir. Sinfə müraciətlə bunun səbəbini izah etmək təklif olunur. Şagirdlər fikirlərini söyləyirlər. Müəllim buna oxşar başqa motivasiya da yarada bilər.

Tədqiqat sualı: Kollektiv necə yaranır?

Dərsliyin 50-ci səhifəsindəki mətn oxunur, şəkillər müqayisə edilir. 51-ci səhifədəki şəkillər əsasında müqayisələr aparılır. Suallar cavablandırılır.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər üç qrupa bölünür və onlara iş vərəqləri paylanır. Onlar «fərd nədir», «ailə nədir» və «kollektiv nədir» sualları ətrafında bu haqda bildiklərini vərəqlərə yazırlar.

İnformasiya mübadiləsi: Qrup üzvləri öz tədqiqatlarını təqdim edirlər.

20. GÜC BİRLİKDƏDİR

Kollektiv. Hər bir insan həm bir ailənin, həm də müəyyən bir kollektivin üzvüdür. Kollektiv bir yerdə çalışmaq üçün birləşmiş insanların toplusudur.

Ailədən fərqli olaraq, insanları kollektivdə qohumluq münasibətləri yox, gördükləri iş birləşdirir. Həkim, idman, musiqi kollektivləri, müəllim kollektivi və başqa kollektivlər var. Deməli, məktəbdə müəllimlər, xəstəxanada həkimlər, stadionda futbolçular kollektiv şəkildə – birgə çalışırlar. Kollektivdə güc birlikdədir.

Birlikdə çalışmanın faydası. Tikintidə sürücülər, bənnalar, rəngsazlar, dülqərlər birlikdə işləyirlər. Onlar birgə işləməsələr, yaşayış binaları, məktəblər, idman kompleksləri tikilməz.

Ayrı-ayrılıqda da bütün peşə sahiblərinin bir-birinə ehtiyacı olur. Müəllimin həkimə, həkimin müəllimə, bənnanın dəriyə, dərinin bərbərə ehtiyacı var. İnsanlar bir-birinə həmişə ehtiyac duyurlar.

- 1) Kollektiv nədir? Fikrini izah et.
- 2) Kollektivin gücü nədədir? Nümunələrlə izah et.

50

«Qarabağ» futbol komandası. Bu komanda haqqında nə bilirsen?

Xəstəxanada tibb işçilərinin birlikdə çalışmasının əhəmiyyəti barədə danış.

Atalar sözü
Tək aldan
səs çıxmaz.

Ailə ilə kollektivin fərqi və oxşar cəhətlərini dəftərinə yazıb izah et.

51

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı «fərd», «ailə» və «kollektiv» anlayışlarının mahiyyətinin açılmasına, ailənin qohumluq münasibətləri, kollektivin bir yerdə çalışan insanların münasibətləri əsasında yaranmasına üstünlük verilir. Müəllim müzakirəni yekunlaşdırır.

Tətbiqetmə: Şagirdlərə ailə ilə kollektiv Venn diaqramında müqayisə etməyi tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər «fərd», «ailə», «kollektiv» anlayışları ilə tanış olurlar. Öyrənirlər ki, insanların həmişə bir-birinə ehtiyacı var. Buna görə də onlar ailələrdə və kollektivlərdə olur. Ailə qohumluq, kollektiv isə birgə çalışmaq əsasında yaranır.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, şərhətmə

I	II	III	IV
Fərd, ailə və kollektiv anlayışları barədə ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını müəllimin köməyi ilə fərqləndirir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını fərqləndirərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Fərd, ailə və kollektiv anlayışlarını sərbəst fərqləndirir.
Kollektivin birgə çalışan insanların birliyi olması barədə ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini şərh edərkən bəzi səhvlərə yol verir.	Kollektivdə birgə fəaliyyətin əhəmiyyətini sərbəst şərh edir.

21. HÜQUQLARIMIZ QORUNUR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.4.2. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Özünün və yoldaşlarının hüquqlarını sadə şəkildə izah edir;
2. Hüquqlarının pozulması hallarına münasibət bildirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Beyin həmləsi,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik,
iş vərəqləri,
şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim sualla şagirdlərə müraciət edir: «Mənzilinizdə yaşamaq sizin vəzifənizdir, yoxsa hüququnuz?» Şagirdlər fərdi şəkildə cavablar verirlər. Bu cavabların sərbəst əsaslandırılması üçün şərait yaradılır. Fikirlər ümumiləşdirilir. Bu, insanların hüququdur.

Tədqiqat sualı: Uşaqların hansı hüquqları var?

52–53-cü səhifələrindəki mətn oxunur. Şagirdlər bu material əsasında cəmiyyətdə uşaq hüquqları haqqında təsəvvür əldə edirlər.

Tədqiqatın aparılması: Uşaqlar qruplara bölünürlər. Lövhədən tədqiqatın mahiyyəti ilə bağlı sözlər (təhsil almaq, istirahət, idman zalından istifadə və s.) yazılmış kağız asılır. Hər qrupun iş vərəqində tədqiqat tapşırığı yazılır:

I qrup	II qrup	III qrup
Məktəbdə hüquqlarımız	Məktəbdənkənar hüquqlarımız	Hüquqlarımızı kim qoruyur?
1	1	1
2	2	2
3	3	3

21. HÜQUQLARIMIZ QORUNUR

İnsan hüquqları. Yaşamaq, təhsil almaq, fikrini bildirmək, istirahət etmək, müalicə olunmaq hər bir insanın haqqıdır. Bu haqlar insan hüquqları adlanır. İnsanlar mənzillərdə yaşayırlar. Bu onların mənzil hüququdur. Hər bir vətəndaşın mənzil hüququ var. Uşaqlar məktəbdə təhsil alırlar. Bu onların təhsil hüququdur. Həminin təhsil almaq hüququ var. Həminin öz sağlamlığının qayğısına qalmaq hüququ var. Bütün vətəndaşlar bərabər hüquqlara malikdirlər. Bu hüquqlar həyatımızın əsas qanunu olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapmışdır.

Ailədə yaşamaq hüququ

Təhsil hüququ

Yaradıcılıq hüququ

Sağlamlıq hüququ

İnsan hüquqlarını kim qoruyur? İnsanların hüquqlarını dövlət qoruyur. İnsan hüquqları qanunu qorunur və qanunla qorunan hüquqları heç kim poza bilməz.

Dövlətdən başqa, dünyada da insanların hüquqlarını qoruyan müxtəlif təşkilatlar var.

52

MƏKTƏBDƏKİ HÜQUQLARIMIZ:

- Pulsuz təhsil almaq
- Məktəbin sinif otaqlarından istifadə etmək
- Məktəbin kitabxanasından istifadə etmək
- Məktəbin idman zalından istifadə etmək
- Dərslərdən pulsuz istifadə etmək

BUNLAR UŞAQLARIN HÜQUQLARININ POZULMASIDIR:

- Azyaşlı uşaqların işlədilməsi
- Döyülməsi
- İstirahətinin pozulması
- Ayrı-seçkiliklə məruz qalması

Özünün və yoldaşlarının hüquqlarının pozulmasına biganə qalma.

1) Sənin hansı hüquqların var? Hüquqlarını sadala.
2) Sənin hüquqlarını kim qoruyur? Fikirlərini yoldaşlarınla bölüş.
3) Məktəbdə hüququn pozulursa, kimə müraciət etməlisən? Nə üçün?

53

Qeyd: Siz hüquqlarla bərabər vəzifələrə aid sözlər də yazı və bu barədə şagirdləri məlumatlandırma bilərsiniz. Şagirdlər vəzifələri hüquqlardan fərqləndirərək yalnız hüquqlarına aid olan sözləri seçməlidirlər.

İnformasiya mübadiləsi: I qrup evdəki hüquqlarla (mənzil, istirahət, birgəyaşayış, valideyn qayğısı) bağlı, II qrup məktəbdəki hüquqlarla (təhsil almaq, idman zalından, kitabxanadan, kompüterdən və s.-dən istifadə) bağlı, III qrup hüquqların qorunması (dövlət tərəfindən, hər kəsin özü və yoldaşları tərəfindən) barədə tədqiqatlarını elan edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin hüquq və vəzifələri bir-birindən fərqləndirmək, evdəki hüquqlarla məktəbdəki hüquqları qarışdırmamaq, hüquq pozulmalarına münasibət bildirmək bacarıqları diqqət mərkəzində durur. Yardımçı, düşündürücü suallardan istifadə edilir. Məsələn:

– Məktəbin kitabxanasından istifadə hüququnuz pozulsa, kimə müraciət edərdiniz?

Təbiiqetmə: Şagirdlərə dərsləyin 53-cü səhifəsindəki 1 və 2-ci tapşırığı icra etmək təklif oluna bilər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, ölkəmizdə hər bir vətəndaşın yaşamaq, təhsil almaq, istirahət etmək, müalicə olunmaq, fikrini sərbəst ifadə etmək, ailə qurmaq, mənzil və s. hüquqları var. Bu hüquqlar həyatımızın əsas qanunu olan Konstitusiyamızda öz əksini tapmışdır. Vətəndaşların hüquqları dövlət tərəfindən qorunur.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, münasibətbildirmə

22. MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏR

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət. Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

- 2.1.2. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilindəki fəaliyyətinə münasibət bildirir;
- 3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və vətənə məhəbbət, düşməyə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir;
- 3.2.2. Mənəviyyata zidd xüsusiyyətlərə (kin, nifrət, laqeydlik) münasibət bildirir;
- 3.4.1. Mənəvi borc (dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək) haqqında biliklərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Özünün və yoldaşlarının kollektiv daxilində fəaliyyətini dəyərləndirir;
2. Kin, nifrət və laqeydlik kimi keyfiyyətlərə münasibət bildirir;
3. İnsan üçün müsbət keyfiyyətləri şərh edir;
4. Mənəvi borc anlayışını sadə şəkildə izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1., 3.1.4.; F.t.: 4.1.2.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Müsahibə,
müzakirə

RESURSLAR

Dərslik,
iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim şagirdlərə belə bir hekayə danışır:

«İki qonşu vardı. Bir dəfə qonşular dalaşmış küsdülər. Aradan bir müddət keçdikdən sonra qonşulardan biri bərk xəstələndi. Qonşu bundan xəbər tutdu, ancaq qonşusu ilə küsülü olduğuna görə köməyə ehtiyacı olduğunu bilsə də, ona baş çəkmədi».

Hekayəni danışandan sonra müəllim şagirdlərə sual verir:

- Sizcə, qonşu düz mü hərəkət etdi?
 - Siz onun yerində olsanız, necə hərəkət edərdiniz?
- Şagirdlər suallara mümkün cavabları verirlər.

Tədqiqat sualı: İnsanlar nə üçün yaxşı olmağa çalışırlar?

22. MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏR

Müsbət və mənfi keyfiyyətlər. İnsanlar xasiyyətlərinə görə müxtəlif olurlar. Mehriban, mərhəmətli, sadə, bilikli, gülərlü insanları hamı sevir. Belələri haqqında «gözlənsən» deyirlər.

İnsanları sevmək, onlara qayğı və mərhəmətlə yanaşmaq müsbət keyfiyyətlərdir. Amma paxıllıq etmək, kinli olmaq, heç kimə kömək etməmək insanlığa yaraşmayan mənfi keyfiyyətlərdir.

Bu uşaq düzgün hərəkət etmir. Səncə, nə üçün?

Şagird yoldaşına dərslərində kömək etmək nə üçün yaxşı hərəkət hesab edilir?

1) İnsanın müsbət keyfiyyətləri hansılardır? Bu keyfiyyətləri sadala.
2) Hansı insanlara qayğıkeş deyirlər? Fikrini izah et.
3) Mərhəmətli olmaq nə deməkdir? Fikirlərinizi yoldaşlarınızla bölüş.

54

Oyun zamanı yoldaşını qəsdən yıxmaq yaxşı hərəkət deyil.

Oyun zamanı rəqib komandadan olan yoldaşına da ayağa qalxmada kömək etmək lazımdır.

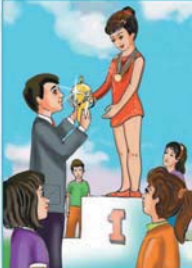
Bunlar insana yaraşmayan xasiyyətlərdir:

- Yalançılıq
- Yaltaqlıq, qorxaqlıq
- Tənbəllik

Öz adına layiq işlər gör ki sən, Axırda utanma səcalətdindən.

Nizami Gəncəvi

Lazım gələndə valideyn və müəllimlərdən yardım istə. Səhvini etiraf etməyi bacar.

Sinif yoldaşının uğuruna sevin, çünki o, sinfinizin fəxridir.

Nizami Gəncəvi bu sözlərlə nə demək istəyirdi? Fikrini dəstərləndir yaz.

55

Qeyd: Siz mənəvi keyfiyyətlərlə bağlı rollu oyun qurmağa imkan verən kiçik dialoq, mətn də tərtib edə bilərsiniz.

54–57-ci səhifələrdəki mətnlər oxunur, suallar cavablandırılır. 54-cü səhifədəki 1-ci şəkildə «Bu uşaq düzgün hərəkət etmir. Səncə, nə üçün?» sualını cavablandırarkən onun xəstə insan yatan otaqda televizora baxmasından başqa, televizorun qarşısında düzgün əyləşməməsini də diqqətə çatdırın.

Tədqiqatın aparılması: Müəllim şagirdləri üç qrupa bölür. Qruplara:

1. Hansı keyfiyyətləri yaxşı hesab edirsiniz? Nə üçün?
2. Hansı keyfiyyətləri mənfi hesab edirsiniz? Nə üçün?
3. Kinli olmaq nə üçün pisdır?
4. Qayğıkeş insanlar olmasa, nə baş verər? sualları yazılmış iş vərəqləri verilir.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir nəfər şagird qrup üzvlərinin işini təqdim edir.

İnformasiyanın müzakirəsi: Bu mərhələdə aşağıdakı müzakirə suallarından istifadə etmək olar:

- Kimsə sizə yardım göstərəndə hansı hissləri keçirirsiniz?
- Nə zaman yardıma ehtiyacınız olur?

Təbiiqetmə: a) Dərslərin 55-ci səhifəsində Nizami Gəncəvinin aforizmi ilə bağlı tapşırığın icrasını təklif edə bilərsiniz, b) yaxud mərhəmət, xeyirxahlıq, kin, nifrət, laqeydlilik, qayğıkeşlik paxıllıq, doğruluq, xəbərcilik və s. sözlər yazılmış vərəqlər paylayıb sözlərin qarşısında uyğun işarəni çəkməyi təklif edə bilərsiniz (😊 😞).

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik insanları ailədə və kollektivdə çox sevir. Kin, nifrət, laqeydlilik insanı hörmətdən salır. Hörmət qazanmaq üçün xeyirxah, qayğıkeş olmaq lazımdır. Dəstək olmaq, mərhəmət, şəfqət və yardım göstərmək insanlıq borcudur. Bu, mənəvi borcudur.

Qiymətləndirmə meyarları: dəyərləndirmə, münasibətbildirmə, şərhətmə, izahətmə

1) «_____ əldən səs çıxmaz» cümləsi hansı sözlə başlamalıdır?

- A) iki ☐ B) çox ☐ C) tək ☐

2) *Kollektiv, məktəb, ailə* sözlərindən istifadə etməklə cümlələri tamamla.

- A) Uşaqların təhsil aldığı yer _____ olur.
B) Bir yerdə çalışanlar _____ olur.
C) Ata, ana, qardaş, bacı birlikdə _____ olur.

3) Aşağıdakı sözlərdən hansı *kollektiv* sözü ilə yaxınmənalıdır?

- A) cüt ☐ B) tək ☐ C) insan toplusu ☐

4) Azyaşlı uşağın pul qazanmaq üçün işlədilməsi nədir?

- A) uşağın tərbiyə üsuludur ☐ B) uşağın borcudur ☐
C) uşağın hüququnun pozulmasıdır ☐

5) Nə zaman hüquqlarını pozulmuş hesab edirsən?

6) Kimə laqeyd adam deyirlər?

- A) azdanışan adama ☐ B) tənbel adama ☐
C) heç nəyə əhəmiyyət verməyən adama ☐

7) Düz danışmır, hər şeyin əksini deyir. Belə adama nə deyirlər?

- A) xəbərçi ☐ B) qorxaq ☐ C) yalançı ☐

8) Xoşun gəlməyən xüsusiyyətləri poz. Seçimini əsaslandır: *qorxaqlıq, xəsislik, igidlik, çalışqanlıq, laqeydlilik, kinli olmaq*

9) «Yaxşılıq» sözünün əksi olan sözü göstər.

A) əməksevərlik ☐ B) utancaqlıq ☐ C) yamanlıq ☐

10) Yaxşılıq, mərhəmət, hörmət _____. Bu sıraya aşağıdakı sözlərdən hansını əlavə etmək olar?

A) istirahət ☐ B) əmək ☐ C) qayğı ☐

11) Səncə, qayğıya kimlərin daha çox ehtiyacı var? Fikrini yaz.

12) Sizə gələn qonaqlara necə müraciət edirsən?

A) Xoş gəlmisiniz! ☐ B) Mənə nə gətirmisiniz? ☐ C) Salamət qalın! ☐

13) Kimlərə «Allah şəfa versin» deyilir?

A) oyunda uduzanlara ☐ B) xəstələrə ☐ C) yorğun olanlara ☐

14) Aşağıdakılardan nəyi qazanmaq istəmirsən?

A) nifrəti ☐ B) hörməti ☐ C) inamı ☐

15) Səhv hərəkətinə görə üzr istəyən insana necə münasibət bəsləyirsən?

A) pis ☐ B) üzr istəyən insandan xoşum gəlmir ☐ C) yaxşı ☐

23. DİNLƏR

Məzmun xətti: Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

- 3.3.1. Nümunələr əsasında müxtəlif dinlərin mövcudluğunu izah edir;
- 3.3.2. Dinlərin ümumi cəhətlərini izah edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

- 1. Səməvi dinlərin adlarını bildiyini nümayiş etdirir;
- 2. Səməvi dinlərin oxşar və fərqli cəhətlərini izah edir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Anlayışın çıxarıl-
ması, alqoritmin
çıxarılması

RESURLAR

Dərslik, Quran,
iş vərəqləri,
şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim aşağıdakı sözləri üç sırada olmaqla lövhəyə yazır.

Allah, məscid, kilsə...

Sonra şagirdlərdən soruşur:

– Bu sözlər hansı anlayışla bağlıdır?

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Şagirdlər bu sözlərin dinlə bağlı olduğunu söyləyirlər.

Tədqiqat sualı: Din nədir və hansı dinlər var?

58-ci səhifədəki materialların öyrənilməsi ilə şagirdlər İslam dinindən başqa, xristian, yəhudi dinləri, məscid, kilsə, sinaqoq haqqında məlumatlara yiyələnir, dinin qəbul olunması-
nın könüllü olduğunu öyrənirlər.

23. DİNLƏR

Yəhudilik, xristianlıq və islam. Yəhudilik, xristianlıq və islam dinləri dünyada geniş yayılmışdır. Bu dinlər öyrədir ki, dünyamızda canlı-cansız nə varsa, hamısını Allah yaradıb. Həmin dinlərə etiqad edən insanlar Allahın birliyinə, peyğəmbərlərə və müqəddəs kitablara inanırlar.

Peyğəmbər Allahın sözlərini insanlara çatdırən elçidir. Müqəddəs kitablarda isə Allahın kəlamları yazılmışdır. Bu kitablər «Təvrat», «İncil» və «Qurani-Kərim»dir.

İbadət. Dindar insanlar Allaha ibadət edirlər. İbadət dua etmək deməkdir. Məscid müsəlmanların Allaha ibadət etdiyi yerdir. İslam dinini qəbul edənlərə müsəlman deyilir.

Bakı şəhərində Heydər məscidi

Müsəlmanlar ibadət vaxtı

Yəhudilər ibadət vaxtı

Xristianlar ibadət vaxtı

Azərbaycanın Quba rayonunda, Qırmızı qəsəbədə yerləşən sinaqoq

Bakı şəhərində xristian kilsəsi

DİNLƏRƏ HÖRMƏTLƏ YANAŞ

- 1) Hansı dinləri tanıyırsan? Bu dinlərin adlarını söylə.
- 2) İslam, xristianlıq və yəhudi dinlərinin hansı oxşar cəhətləri var? Fikrini izah et.

59

Tədqiqatın aparılması: Bu zaman müəllim şagirdlərin I sinifdə dinə aid öyrəndiklərini də xatırlada bilər. Üç qrupa bölünmüş şagirdlərə aşağıdakı məzmununda iş vərəqləri paylanır. Şagirdlər nöqtələrin yerinə lazımi sözləri yazırlar.

İş vərəqi 1	İş vərəqi 2	İş vərəqi 3
..... müsəlmanların dinidir. Müsəlmanların dini kitabı adlanır. Məscid ibadət yeridir. Müsəlmanlar inanırlar.	İncil dini kitabdır. Xristianlar ibadət edirlər. Xristianlar inanırlar.	Yəhudilər inanırlar. sinaqoqda ibadət edirlər. Yəhudilərin dini kitabı adlanır.

İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi: Qrup təmsilçiləri tapşırıqların icrası ilə bir-birini tanış edirlər. Qeyri-dəqiqlik olduğu halda müəllim müdaxilə edə bilər.

Müəllim ümumiləşdirməyə xidmət edən suallar verə bilər.

Tətbiqetmə: Bu mərhələdə dinləri Venn diaqramından müqayisə etməyi tapşırıla bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, dinə etiqad edən insanlar yaşadıkları dünyadan başqa dünyanın da varlığına inanırlar. 3 təkallahlı din vardır. Bunlar: yəhudilik, xristianlıq və islamdır. Dinlər ümumi və fərqli cəhətlərə malikdir. İnsanların dini qəbul etməsi və ibadət etməsi könüllüdür.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişdirmə, izahetmə

24. MİLLİ PULUMUZ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.3. Milli pulla müvafiq hesablamalar aparır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Milli pul nişanlarını (manatı və qəpiyi) nominallarına görə sərbəst fərqləndirir;
2. Pulla sadə hesablamalar aparır.

İNTEQRASIYA

Riy.: 1.1.1., 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Anlayışın
çıxarılması,
müzakirə

RESURLAR

Dərslik,
milli pul vahidləri,
yaxud onların şəkilləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədə dairə çəkir, içərisinə «?» işarəsi qoyur və dairənin kənarlarında pul anlayışına aid sözlər yazır.

O, kağızdan və metal-
taldan hazırlanır

?

Onunla nə işə
alırlar

O, yüngüldür

Müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

– Sizcə, dairənin ətrafında qeyd olunan sözlər nəyi bildirir?

Anlayış şagirdlər tərəfindən müəyyən edildikdən sonra «?» işarəsinin yerində pul sözü yazılır. Müəllim pulun başqa xüsusiyyətlərini də şagirdlərdən soruşub dairənin ətrafında yazmağa bilər.

Tədqiqat sualı: Azərbaycanın milli pul vahidi hansılardır?

24. MİLLİ PULUMUZ

Bunlar necə əldə olunur?

İnsanların nələrə ehtiyacı vardır? Bütün canlıların yaşaması üçün hava, su, qida, torpaq, işıq və istilik lazımdır. Ancaq digər canlılardan fərqli olaraq, insanların başqa ehtiyacları da var. İnsan evdə yaşayır, paltar geyinir, bazarlıq edib yemək hazırlayır, oxumaq üçün kitab, ev əşyaları alır. Bundan başqa, insan mənəvi təbii qaz, elektrik enerjisi və sudan istifadə edir.

1) Hər gün hansı ərzaq məhsullarından istifadə edirsiniz? Bu məhsulların adlarını dəfərdə yaz.

2) Sənco, daha hansı məhsullara ehtiyacınız var? Fikrinizi əsaslandır.

Pul. Zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün insanlara pul lazımdır. Azərbaycanın milli pulu manatdır. Bir manat yüz qəpikdir. Manat kağızdan, qəpik metaldan hazırlanır. Azərbaycan Respublikasında işçilərin əməkhaqqı, dükən və bazarlarda alınan malların dəyəri manatla ödənilir. Pul həm də dövlətə aid əlamətlərdən biridir. Ona görə də ona hörmətlə yanaşmaq lazımdır. Pulı ərmaq, üstünə yazı yazmaq, şəkil çəkmək olmaz. Əzilməməsi üçün pulu pulqabıda qəzdmək lazımdır.

Milli pulumuz

İnsanların qazandıqları pul, ilk növbədə, onların zəruri ehtiyaclarının ödənilməsinə sərf olunur. Dövlətimiz çalışır ki, vətəndaşların qazandıqları pullar onların ehtiyaclarını ödəməyə çatdır.

1) İnsanların qazandıqları pul, ilk növbədə, nəyə sərf olunur? Fikrinizi şərh et.

2) Şəkildə qərdüyün pulları ümumi və fərqli cəhətlərinə görə Venn diaqramında müqayisə et.

Şəkil: Venn diaqramı üçün boş yerlər.

Dərsliyin 60–61-ci səhifələrindəki şəkillər və materialın əsasında iş zamanı şagirdlərin fəaliyyəti bir daha Azərbaycan pullarının tanınmasına, onun əməkhaqqı, dəyər ölçüsü olmasına yönəldilir.

Tədqiqatın aparılması: **I qrupa** kağız manatların adlarını çoxdan aza, **II qrupa** qəpik pulların adlarını azdan çox a iş vərəqlərinə yazmaq tapşırılır. **III qrupa** təqdim edilən iş vərəqində isə üstündə qiymət yazılmış əşyalar və müəyyən məbləğ pul göstərilir. Sual: Bu pula hansı əşyaları almaq olar? **IV qrupa** isə pulun, ilk növbədə, nələrə xərclənməsini müəyyən etmək tapşırılır.

Qeyd: Sınıfdə mağazada alış-veriş prosesini göstərən oyun da keçirmək olar.

İnformasiya mübadiləsi: Hər qrupdan bir nəfər şagird öz tədqiqatının nəticələrini elan edir. Qruplar bir-birinin işləri ilə tanış olurlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı şagirdlərin milli pul vahidlərini fərqləndirmək, müəyyən hesablamalar aparmaq bacarıqlarını nümayiş etdirmələrinə şərait yaradılır.

Tətbiqetmə: Bu mərhələdə siz sadə hesablamalar tələb edən kiçik tapşırıqlar verə bilərsiniz. Tapşırıqların icrası zamanı şagirdlərin milli pulla sadə riyazi hesablamalar aparmaq bacarığı yoxlanılır.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, pul nominallarını fərqləndirməyi, pulla necə davranmağı və pulun əhəmiyyətini öyrənməklə yanaşı, həm də ona hörmətlə yanaşmaq lazımdır.

Qiymətləndirmə meyarları: fərqləndirmə, sadə hesablamalar aparma

25. CİBXƏRCLİYİ

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.2.2. Verilmiş şərtlərə uyğun şəxsi büdcəsini tərtib edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Şəxsi büdcə anlayışını izah edir;
2. Büdcəsini düzgün bölməyin faydasını izah edir;
3. Öz büdcəsini tərtib edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 4.2.3.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Fasiləli oxu,
diskussiya

RESURLAR

Dərslik, üstündə pul
nominalları yazılmış ka-
ğızlar, müxtəlif əşyalar

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim sinfə müraciət edərək sual verir:

– Cıbxərcliyi nədir?

Şagirdlərin cavabları dinlənir. Cıbxərcliyinin hər bir şagirdin şəxsi büdcəsi olması fikri formalaşdırılır. Sonra tədqiqat sualı verilir.

Tədqiqat sualı: Cıbxərcliyini düzgün xərc etmək nə deməkdir?

Şagirdlər fasiləli oxu üsulu ilə dərslikdəki hekayə ilə tanış olurlar.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər iki qrupa bölünürlər. Müəllim şagirdə lazım ola bilən əşya və ərzaq məhsullarının (qələm, dəftər, bulka, konfet və s.) üzərinə qiymət yapışdıraraq onları stolun üstünə düzür. Qruplara hər ikisinə eyni olmaqla müəyyən məbləğ yazılmış kağız verir və deyir:

– Hesab edin ki, bu pul sizin valideyniniz tərəfindən verilmiş həftəlik cıbxərcliyidir. Siz bu pulla həftənin günlərinə uyğun olaraq hər gün nə ala biləcəyinizi müəyyən edin.

25. CİBXƏRCLİYİ

Sənə bir oğlanın başına gəlmiş əhvalatı danışacağam. Onun adı Adildir. Adilin iki qardaşı var. Onlar üçü də məktəblidirlər. Adil ikinci sinifdə, böyük qardaşı altıncı sinifdə, ortancıl qardaşı dördüncü sinifdə oxuyur. Hər səhər qardaşlar birlikdə məktəbə yollanırlar. Hər bazar ertəsi ata onlara cıbxərcəliyi verir. Böyük qardaşlar pulu alıb atalarına təşəkkür edirlər. Adil isə pulun azlığından şikayətlənirdi.

Bir bazar ertəsi ata Adilə qardaşlarından artıq pul verdi. Adil çox sevindi. Həftə ərzində onu son qəpiyinə qədər xərcələdi.

Növbəti bazar ertəsi ata qardaşlara cıbxərcəliyi verdi, Adilə isə yox. Adil də elə bildi ki, atası ona pul verməyi unudub. Ona görə də dedi:

– Ata, mənim cıbxərcəliyimi verməyi unudun.

Ata cavabında:

– Xeyr, oğlum, mən sənə cıbxərcəliyini vermişəm, sən unutmusan, – dedi.

Adil əllərini və ciblərini göstərdi:

– Ata, görürsənmi, əllərim də, ciblərim də boşdur. Qardaşlarıma pul verdin, amma mənə vermədin.

Ata gülümsəyib dedi:

– Vermişəm, oğlum. Mən aldığım əməkhaqqıma görə sizə həftə ərzində yalnız bu qədər pul verə bilərəm. Amma sənə narazılığını nəzərə alıb ikihəftəlik cıbxərcəliyini bir həftədə verdim. Əgər düzgün xərcələsəydin, indi pulunuz qalmazdı.

62

Adil başa düşdü ki, növbəti bir həftədə atasından cıbxərcəliyi istəməməlidir. Çünki artıq bu həftə üçün ona düşən pulu xərcələyib. Onların söhbətini dinləyən böyük qardaş dedi:

– Mən cıbxərcəliyimi qənaətlə xərcəliyəm. Ona görə də indi bir qədər pulum var. Bu həftə sənə cıbxərcəliyini mən verəcəyəm.

Adil çox utandı. O, qardaşına təşəkkür etdi.

Bu hadisədən sonra atasından pul alanda heç vaxt azlığından şikayətlənmirdi. Başa düşmüşdü ki, az-çoxluğundan asılı olmayaraq, verilən cıbxərcəliyini düzgün xərcələmək lazımdır.

Validəylər çalışırlar ki, uşaqların bütün arzularını yerinə yetirsinlər. Amma bəzən ailənin gəlirləri uşaqların istədiyi hər şeyi almağa imkan vermir. Ona görə də valideynləri onların istədiyi bir şeyi ala bilməyəndə uşaqlar onlardan inciməməlidirlər.

- 1) Qənaətin faydası nədir? Fikirlərinizi dostlarınızla yaz.
- 2) Xəsisliklə qənaətilik olmağın fərqi yoldaşlarınızla müzakirə et.
- 3) Sənə verilən cıbxərcəliyini necə bölüşdürürsən?

a) Bir həftəlik zəruri ehtiyaclarını müəyyən edib cədvəldə qruplaşdır.

Yemək	Məktəb ləvazimatı	Digər ehtiyaclar

b) Bunun üçün lazım olan pulu hesabla.

63

Şagirdlər işlərinin nəticələrini təqdim edib bir-birinin işinə münasibət bildirirlər.

Tətbiqetmə: Hər şagird həftəlik cıbxərcəliyinə əsasən şəxsi büdcəsini tərtib edir. Tapşırıq fərdi qaydada icra edilir.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, cıbxərcəliyi düzgün bölünərsə, həftə ərzində heç kim pulsuz qalmaz.

Qiymətləndirmə meyarları: izahetmə, tərtibetmə

I	II	III	IV
Şagird şəxsi büdcə ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Şəxsi büdcə ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin istiqamətverici suallarının köməyi ilə izah edə bilər.	Şəxsi büdcə ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Şəxsi büdcə ilə bağlı biliklərini sərbəst şəkildə izah edir.
Büdcəsinin bölünməsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Büdcəsinin düzgün bölmənin faydası ilə bağlı əsas anlayışları müəllimin köməyi ilə izah edə bilər.	Büdcəsinin düzgün bölmənin faydası ilə bağlı əsas anlayışları izah edərkən səhvlərə yol verir.	Büdcəsinin düzgün bölmənin faydasını sərbəst şəkildə izah edir.
Büdcənin tərtib edilməsi ilə bağlı ümumi biliklər nümayiş etdirir.	Öz büdcəsinin müəllimin köməyi ilə tərtib edir.	Öz büdcəsinin tərtib edərkən səhvlərə yol verir.	Öz büdcəsinin sərbəst şəkildə düzgün tərtib edir.

26. VƏTƏN ANADIR

Məzmun xətti: Mənəviyyat

ALTSTANDART

Şagird:

3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (mərhəmət, ailəyə və Vətənə məhəbbət, düşmənə nifrət, səhvini etiraf etmək) şərh edir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Vətənə məhəbbət hissinin mahiyyətini şərh edir;
2. Ailəyə məhəbbət hissinin mahiyyətini şərh edir.

İNTEQRASIYA

Riy.: 5.1.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş,
fərdi iş

İŞ ÜSULLARI

Müzakirə,
müsahibə

RESURLAR

Dərslik, Azərbaycan
Respublikasının
xəritəsi, videoçarx,
yaxud disk, şəkillər

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim belə bir əhvalat danışır: «Bir oğlan hər gün ayrı yaşayan baba və nə-nəsinə baş çəkirdi. Bir müddət oğlan gəlmir. Qocalar çox narahat olurlar. Sonra məlum olur ki, Aprel döyüşləri ilə əlaqədar oğlan da bir çoxları kimi könüllü olaraq əsgərlərimizə köməyə gedib. Onun haqqında televiziya veriliş gedir. Verilişdə oğlanın cəsarətindən və əsgərlərimizə köməyindən danışirlər. Hadisələr bitəndən sonra oğlan baba-nə-nəsinə bir müddət baş çəkə bilmədiyinə görə onlardan üzr istəyir. Baba və nə-nə isə nəvələrinin bu hərəkətindən qürur duyduqlarını bildirirlər».

Qeyd: Müəllim dərsə Azərbaycanı tərənnüm edən diskin – videoçarxın nümayişi ilə başlaya bilər.

26. VƏTƏN ANADIR

Azərbaycan bizim doğma vətənimizdir. Dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq, bütün azərbaycanlılar Azərbaycanımızı sevir və öz vətəni hesab edirlər. Vətəni sevmək hər bir vətəndaşın borcudur. Məktəblilər bu borcu yaxşı oxumaqla, valideynlər öz işləri ilə vətənə xidmət etməklə yerinə yetirirlər. Əsgərlər Vətənə sevgilərini onu gələcəkdə qorumaqla bildirirlər.

Mən vətənimə sevirəm. Ona görə də yaxşı oxuyuram. Mən ailəmi də sevirəm. Ailəmə yaxşı oxuyan bacım, əməksevər valideynlərim və vətənimə qoruyan əsgər qardaşım var. Mənim ailəmə və vətənə sevgim tükənməzdir.

Ailən haqqında mətni tərtib et.

64

Qardaşım hərbi xidmətə yola düşəndə ailə üzvlərimiz çox sevinirdi. Ata-anam daha qürurlu idilər. Əsgər atası, əsgər anası olmaq onları fəxrəndirirdi. Hamı bizə gözdəndirirdi. Axı bizim də ailənin övladı müqəddəs vətənin keşiyində duracaq.

Vətən bölünməz.
Torpaqdan pay olmaz.

- 1) Kimə düşmən deyilir? Fikrini izah et.
- 2) Vətəni sevməyi kimdən öyrənirik? Nümunələr göstər.
- 3) «Mənim Vətənim» adlı esse yaz.

65

Tədqiqat sualı: Vətəni sevmək nə deməkdir?

Şagirdlər dərslikdə 64–65-ci səhifələrdə verilmiş mətni oxuyur, şəkilləri nəzərdən keçirirlər.

Tədqiqatın aparılması: Şagirdlər qruplara bölünür. Onlara aşağıdakı suallar yazılmış iş vərəqləri təqdim edilir.

I qrup. Düşmənimiz kimdir?

II qrup. Kimə şəhid deyilir?

III qrup. «Vətəndən pay olmaz» fikri nəyi ifadə edir?

IV qrup. Ailə Vətənə necə xidmət edə bilər?

İnformasiya mübadiləsi: Qrup liderləri tədqiqatlarını təqdim etməklə bir-birinin işləri ilə tanış olurlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Müzakirə zamanı aşağıdakı suallardan istifadə edilə bilər:

- Vətən haqqında hansı şeirləri öyrənmisiniz?
- Azərbaycan torpaqları hansı dövlət tərəfindən işğal olunmuşdur?

Tətbiqetmə: Şagirdlər Azərbaycan xəritəsində işğal altında olan rayonları göstərirlər.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Vətən hamımızın sevməli və qorunmalı olduğumuz müqəddəs torpaqdır. Vətənə xor baxan hər kəs öz layiqli cavabını almamışdır. Vətənimizin dostu bizim dostumuz, düşməni isə düşmənimizdir. Ailənin hər bir üzvü Vətənə sevgisini işi və təhsili ilə göstərə bilər.

Qiymətləndirmə meyarları: şərh etmə

27. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Məzmun xətti: Fərd və cəmiyyət

ALTSTANDART

Şagird:

2.3.1. Dövlətin əlamətlərini (ərazi, ordu, milli pul, rəhbər, paytaxt) tanıyır.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Şagird:

1. Dövlətin əlamətlərini tanıdığını nümayiş etdirir;
2. Azərbaycan dövlətinin əsas atributlarını tanıdığını nümayiş etdirir.

İNTEQRASIYA

A.d.: 1.2.1.

İŞ FORMALARI

Kollektivlə iş,
kiçik qruplarla iş

İŞ ÜSULLARI

Karusel, klaster

RESURLAR

Xəritə, şəkillər,
dərslik, iş vərəqləri

DƏRSİN GEDİŞİ

Motivasiya: Müəllim lövhədə iri hərflərlə dairədə Azərbaycan Respublikası sözünü yazır. Dairənin ətrafında oxlar qeyd olunur. Müəllim: – Azərbaycan Respublikası haqqında nə bilirsiniz – sualı ilə şagirdlərə müraciət edir. Şagirdlərin cavabları oxlar ətrafında yazılır.

Qeyd: Siz bunun əksini də edə bilərsiniz, yəni dairənin ətrafında Azərbaycan Respublikasına aid əlamətləri yazıb (Vətənimiz Bakı şəhəri, anamız qədər əziz və s.) şagirdlərin «Azərbaycan Respublikası» anlayışını çıxarmalarına nail ola bilərsiniz.

27. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Dövlətimiz. Dövlətimizin adı Azərbaycan Respublikasıdır. Dövlət öz-özünə yaranmışdır. Onu yaratmaq üçün bəzən uzun illər mübarizə aparmaq lazım gəlir. Azərbaycan Respublikası 1918-ci il may ayının 28-də yaradılmışdır. Ona görə də biz hər il 28 mayı Respublika Günü kimi qeyd edirik.

Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlətdir. Hər bir müstəqil dövlətin özünəməxsus əlamətləri olur. Ərazi, ordu, paytaxt, milli pul, dövlət başçısı dövlətə aid olan əlamətlərdir.

28 May Respublika Günüdür

Dövlətin əlamətlərini sadala.

66

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin andiçmə mərasimi

Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri

Dövlət rəmzlərimizi nə üçün müqəddəs sayırıq? Fikrini əsaslandır.

67

Tədqiqat sualı: Dövlətin əlamətləri hansılardır?

Şagirdlər dərslikdəki məlumatla tanış olduqdan sonra qruplara bölünürlər.

Tədqiqatın aparılması: Hər qrup xətlərin qarşısındakı bir anlayış barədə bildiklərini (Dövlət gerbi, Bakı, Prezident, milli ordu, manat və s.) iş vərəqlərinə qeyd edir.

İnformasiya mübadiləsi: Qruplar tədqiqat tapşırığına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri, Prezidenti, Silahlı Qüvvələri, milli pulu haqqında məlumatlarını bir-birinə çatdırır.

Tətbiqetmə: Dərslikdə 67-ci səhifədəki 2-ci tapşırığı verə bilərsiniz.

Nəticə və ümumiləşdirmə: Şagirdlər nəticəyə gəlirlər ki, Vətənimiz Azərbaycan Respublikasıdır. Müstəqilliyimizin rəmzi olan üçrəngli bayrağımız, Dövlət gerbimiz və Dövlət himnimiz var. Gerbimizin üzərində şərq qalxanı, bayrağımızın üç rəngi, səkkizguşəli ulduz, palıd budaqları və sünbül təsvir olunmuşdur. Dövlətimizin başçısı Prezidentdir. Ölkəmizin paytaxtı Bakı şəhəridir. Ərazimizi Silahlı Qüvvələrimiz qoruyur.

Qiymətləndirmə meyarları: nümayişetdirmə

1) Bunlardan biri islam dininə aiddir.

A) yəhudi ☐

B) namaz ☐

C) kilsə ☐

2) Xristianlar harada ibadət edirlər?

A) məsciddə ☐

B) kilsədə ☐

C) sinaqoqda ☐

3) Müsəlmanlar, xristian və yəhudilər nəyə inanırlar?

A) İslam dininə ☐

B) Allahın birliyinə ☐

C) Qurana ☐

4) Azərbaycanda hər hansı dini qəbul etmək:

A) könüllüdür ☐

B) məcburidir ☐

C) vəzifədir ☐

5) Azərbaycanda əhalinin çox hissəsi:

A) müsəlmandır ☐

B) xristiandır ☐

C) yəhudidir ☐

6) Azərbaycan Respublikasında işçilərin əməkhaqqı hansı pulla ödənilir?

A) dollar ☐

B) lari ☐

C) manat ☐

7) Azərbaycanda xırda pul necə adlanır?

A) quruş ☐

B) qəpik ☐

C) sent ☐

8) 50 manatın 20 manatını xərcləsən, neçə manatın qalar?

A) 20 manat B) 40 manat C) 30 manat

9) 50 qəpik pula neçə 10 qəpiklik qələm almaq olar?

A) 3 B) 4 C) 5

10) 15 manata bu əşyalardan hansılarını almaq olar?

1. şəkilli albom — 5 manat
2. qələm dəsti — 3 manat
3. qələmyonan — 1 manat
4. məktəbli çantası — 12 manat
5. ümumi dəftər — 2 manat

11) Büdcəni düzgün bölməmək nəyə səbəb ola bilər? Fikrini yaz.

12) Torpaqlarımızı işğal edənlərə, sülhə tərəfdar olmayanlara nə ad vermək olar?

A) qorxaq B) xəsis C) düşmən

13) Aşağıdakı sözlərin əks mənasını yaz.

dost —

məhəbbət —

14) Xanalara ardıcıl olaraq hansı saitlər yazılsa, *vətən sevgisini canından əziz tutan* mənasını bildirən söz alınar?

A) i,ə B) ə,i C) a,i

ş		h		d
---	--	---	--	---

15) Gəncləri hərbi xidmətə yola salarkən nə deyilməlidir?

A) Özünə yaxşı bax! ☐

B) Yaxşı dincəl! ☐

C) Vətən əmanəti! ☐

16) Cümlələri tamamlayın:

Prezident Azərbaycan Respublikasının _____ .

Respublikamızın paytaxtı _____ şəhəridir.

_____ May Respublika günü

17) Dövlətimizin adı nədir?

A) Azərbaycan ölkəsi ☐

B) Azərbaycan vətəni ☐

C) Azərbaycan Respublikası ☐

18) Azərbaycanın Dövlət bayrağını sözlə təsvir et.

19) Azərbaycanın Dövlət gerbinin şəklini çək.

1. **Aybəniz İbrahimova.** İbtidai siniflər üçün yeni tipli çalışmalar. Bakı, 2006.
2. **Aybəniz İbrahimova, Gülər Mehdiyeva.** Həyat bilgisi-1 (dərslük komplekti). Bakı, «Aspoliqraf», 2008.
3. **Aybəniz İbrahimova, Saməddin İbrahimov.** İbtidai siniflər üçün izahlı lüğət. Bakı, 2000.
4. **Aziz Özdeniz, Mustafa Yıldız.** Hayat bilgisi-2.
5. Həyati bacarıqlara əsaslanan təhsil. Bakı, 2006.
6. Ümumtəhsil məktəblərinin I–IV sinifləri üçün fənn kurikulumları. Bakı, «Təhsil», 2008.
7. Tüm dersler (2-ci sinif). Ankara, 2005.
8. **Zülfüyyə Veysova.** Fəal interaktiv təlim. Müəllimlər üçün vəsait. Bakı, UNICEF, 2007.
9. Dərslük necə olmalıdır? Bakı, 2003.
10. **Nazim Ələkbərov, Numan Camaloğlu.** Mənəviyyat. Bakı, 2003.
11. **Франсуа-Мари Жерар, Ксавье Рожье.** Разработка и анализ школьных учебников. Педагогика в развитии. Методическая практика. Издательство «AV OVO».

BURAXILIŞ MƏLUMATI

HƏYAT BİLGİSİ 2

*Ümumtəhsil məktəblərinin 2-ci sinfi üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə dərsləyin*

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

**Aybəniz Paşa qızı İbrahimova
Gülər Ələkbər qızı Mehdiyeva
Saməddin Həsən oğlu İbrahimov**

Redaktor
Bədii və texniki redaktor
Dizaynerlər
Üz qabığı
Rəssamlar
Korrektor

**Aida Quliyeva
Abdulla Ələkbərov
Səbinə Məmmədova, Təhmasib Mehdiyev
Aqil Əmrahov
Gündüz Ağayev, Azər Dadaşov
Ülkər Şahmuradova**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:
2018-010

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2018

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 10,1. Fiziki çap vərəqi 11,0. Formatı 57x82 ¹/₈.
Səhifə sayı 88. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.
Tiraj 7514. Pulsuz. Bakı—2018.

«Aspoliqraf LTD» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

PULSUZ